

Sovon

nr.1

Nieuws

Duik in het ongewisse?

Een IJsvogel voorbij te zien flitsen, betekent een opsteker. Er een bezig te zien met het vissen, is geluk in een notendop.

De duik, uitgevoerd vanaf een tak of na wat geklapwiek boven het water, levert vaak - maar niet altijd - een visje op. Een heel enkele keer eindigt hij zelfs met een afgebroken snavelpunt of gebroken nek, want hoe bizar het ook moge klinken: IJsvogels blijken een ijslaag niet altijd te kunnen zien! Dergelijke onbedoelde kamikazeduiken zullen ook afgelopen winter misschien wel eens zijn uitgevoerd. Want na een serie superzachte winters ging het afgelopen maanden af en toe stevig vriezen. Of dit voor de Nederlandse populatie IJsvogels grote gevolgen heeft gehad, valt te betwijfelen, want daarvoor was de winter niet streng genoeg. De vorst zal echter wel zijn tanden hebben gezet in de luxueuze status die de soort had in *het Jaar van de IJsvogel, 2002*.

In dat jaar merkten we weer eens tot ons genoeg dat vogels zich moeilijker in cijfers laten vangen dan we dachten. Decennialang verkeerden we in de veronderstelling dat een niveau van 400 paar IJsvogels in Nederland de absolute top zou zijn. Een gedachte gebaseerd op jarenlange tellingen, maar voor herziening vatbaar...

Verder in dit nummer:

- Topaantallen bij veel kolonievogels 2002
- Januari 2001: veel zaagbekken, weinig Tafeleenden
- Roofvogels tijdens de midwintertelling
 - Jaar van de IJsvogel top!
 - Jaar van de Roerdomp top?
 - De Steenuil roept om hulp

Colofon

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings & Kees Koffijberg. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg. SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie 2003: minimaal € 12,-. SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven. Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Peter Milders,
L. de Colignyalaan 115,
3062 HD Rotterdam, (010) - 4522665.
Penningmeester: Louis Dolmans
Overige bestuursleden: Rob Goldbach

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056,

Directeur Frank Saris,
Communicatie Carolyn Vermanen,
Monitoring Rob Vogel, Inventarisaties
en Advies Jan-WillemVergeer,
Toegepast onderzoek Ruud Foppen.

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap. De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Drukkerij Bloembergen Santee bv

Foto omslag: Corné van Oosterhout

Pieken en dalen, oftewel: de natuur heeft een JSF nodig

2002 was een jaar om trots op te zijn: na vijf jaar spurten, finishten we precies op tijd met onze nieuwe broedvogelatlas. Twee dagen voor de landelijke dag kwamen enige duizenden exemplaren van de binder. En u wist dat, getuige de massale opkomst op die dag, de teller kwam tot 2000 of daaromtrent! Daarmee was onze landelijke dag het drukst bezochte nature event van het jaar. En we wisten ook de pers te bereiken; de eerste exemplaren heb ik aan enkele sleutelfiguren mogen aanbieden.

Inhoudelijk zijn we nu in staat, mede dankzij de nieuwe atlasgegevens, om bij wijze van spreken van elke vierkante meter in ons land in te schatten welke broedvogels er voorkomen, en in wat voor dichtheden. Binnenkort kunnen we met een driedimensionaal model voorspellen hoeveel kilo's vogel er in een bepaalde luchtlag voorkomen. Handig voor F16- of JSF (Joint Strike Fighter)-piloten! Tegelijk met onze atlas verscheen er bij dezelfde uitgever Naturalis de Atlas van de Nederlandse Libellen: samen met de nieuwe Natuurbalans en Natuurverkenningen e.d. werd 2002 daarmee ook een jaar met een ongekende natuur-informatiedichtheid.

In 2002 werd ik ook een illusie armer: natuur en milieu verdwenen uit de politieke aandacht, voor het eerst in meer dan 30 jaar. En dat terwijl er meer dan 4 miljoen mensen lid zijn van groene organisaties, zo wist Vroege Vogels te melden. Het gaat dus blijkbaar niet om de grootte van je aanhang. Ik ben persoonlijk lid van veel van die organisaties. Rond deze tijd vallen de acceptgiro's weer op de deurmat: een goed moment om wat te wieden in al die lidmaatschappen? Er is immers maar weinig overlap in lidmaatschap tussen al die organisaties, maar wel onhandig veel overlap in aandachtsvelden, waardoor de politieke druk sterk versnipperd is geraakt. De lijsttrekkers van de politieke partijen weten wel nauwkeurig het aantal heenzendingen bij gebrek aan cellen of het aantal extra agenten. Maar ze weten zich niet te herinneren welke argumenten de doorslag hebben gegeven bij de beslissing over bijv. de A73.

Zou de discussie over de Waddenzee niet gebaat zijn met een meer eenduidig geluid vanuit de natuurhoek? Kortom, Waddenvereniging en Vogelbescherming, zorg ervoor dat internationale verdragen in dit natuurgebied worden nageleefd! Zou de A73-procedure toch niet naar de andere kant zijn doorgeslagen als vanuit Milieudefensie, Stichting Natuur en Milieu en Das en Boom een keiharde en breed gedragen publieksactie was gevoerd, in plaats van juridische scherpslijperij waarbij de uiteindelijke uitkomst afhangt van de samenstelling van de Hoge Raad? In dit verband wordt ook wel eens gekeken naar SOVON, want het is niet iedereen altijd duidelijk wat er met onze cijfers gebeurt, en tot hoever onze rol reikt (zie het interview elders in dit nummer). De vogelcijfers van SOVON worden, soms achter de schermen, wel degelijk ingebracht bij conflicten zoals die bijvoorbeeld bestaan tussen kokkelvisserij en vogelbeschermers. Let ook op onze homepage, waar we aandacht aan de Kanoet besteden. Wij zijn echter altijd in voor suggesties voor verbeteringen. Om de signalen uit onze tellingen en onderzoek sneller vertaald te zien in adviezen richting beleid en bescherming, is SOVON bijvoorbeeld momenteel op verzoek van de Ledenraad van Vogelbescherming betrokken bij het opzetten van een 'waarschuwingssysteem'. Zulke activiteiten passen bij de rol van SOVON: onafhankelijk bezig zijn met het verzamelen van betrouwbare vogelinformatie, en deze tijdig ter beschikking stellen aan anderen. Een bemiddelende rol spelen tussen ruziënde partijen wordt tot op heden niet hiertoe gerekend. De Ledenraad van SOVON biedt evenwel een goed forum voor ieder die hierover voorstellen wil doen. Maar bedenk dat er andere natuurorganisaties zijn die juist voor dit soort bemiddeling, afstemming van standpunten, zijn opgericht, zoals de Stichting Natuur en Milieu.

Frank Saris

Agenda

April

- (12) Maandelijkse watervogeltelling Monitoringgebieden, telling Brand- en Rotgans (in Waddengebied op 19 april)
- (19) steekproeftelling Waddengebied

Mei

- (3) Rotgans-telling Waddengebied
- (17) Maandelijkse watervogeltelling in een selectie van Monitoringgebieden, integrale telling Waddengebied

Juni

- (14) Maandelijkse watervogeltelling in een selectie van Monitoringgebieden, steekproeftelling Waddengebied

De geboorte van de atlas is goed bevallen

De Landelijke Dag van 30 november jl. ligt al weer even achter ons, maar de herinnering eraan (lees: de atlas) leeft voort. We hebben zelden zo'n succesvolle LD meegemaakt. De schattingen over het bezoekersaantal lopen uiteen van zo'n 1500 tot 2300. Hèt gesprek van de dag was natuurlijk de atlas. Iedereen was razend nieuwsgierig naar het resultaat van drie jaar arbeid van ruim 2600 tellers. In de diverse zalen verdrong men zich bij de atlasstands om een exemplaar. In de overvolle wandelgangen werden al bladerend de eerste indrukken uitgewisseld. Sommigen gingen met stapels boeken onder de arm naar huis. In totaal werden zo'n 2500 boeken verkocht, inclusief de voorintekeningen.

Foto: Gert Ottens

Ook de andere stands hadden niet te klagen over klandizie. Op de eerste verdieping waren de originele atlastekeningen tentoongesteld die men voor slechts € 40,- kon kopen. In totaal zijn 77 tekeningen verkocht. De helft van de opbrengst, € 1540,- komt ten goede aan vogeltellingen in Oekraïne, dit op initiatief van Vogelbescherming Nederland. De andere helft is voor de kunstenaar.

Het kinderprogramma, dit jaar uitgebreid tot vijftien deelnemertjes, leverde tijdens de excursie door de Ooijpolder veel geglibber en geglij op. De kinderen kwamen onder de modderspatten terug. Eén kind moest letterlijk uit de modder worden getrokken, waarbij de laarzen in de modder achterbleven. In de middag kon de jeugd wat tot rust komen met plakken, knippen, uilenballen uitpluizen en striptekenen. Van de zijde van de pers was de belangstelling voor de atlas nogal bescheiden. De meeste grote kranten en tijdschriften hadden er overigens wel al aandacht aan besteed. Al met al kunnen we terugkijken op een geslaagde dag met vooral blije gezichten.

Lezingen Landelijke Dag 2002
Onder de titel *Van eerste naar tweede atlas* brachten Ray Teixeira en Jan-Willem Vergeer een show voor twee heren voor het voetlicht, waarbij natuurlijk de verschillen tussen de twee atlassen werden uitgelegd (van kwalitatief/ anekdotisch naar kwantitatief/systematisch), maar waarin ook gekeken werd naar de ontwikkeling van soorten in de afgelopen kwart eeuw. De wezenlijke rol van de vrijwilligers werd nog eens extra benadrukt.

Nadat het kersverse atalkind in een kinderwagen het podium was opgeden, werd het vol trots aan Eric Wanders overhandigd, die na een hartverwarmend dankwoord een lezing hield onder de titel *Macht en magie van kaarten*. Door gebiedsdekkende tellingen van vrijwilligers worden gedetailleerde verspreidingspatronen zichtbaar gemaakt. Door deze te combineren met informatie over landgebruik en biotopen kunnen ook oorzakelijke verbanden worden gelegd. Zo toont de nieuwe broedvogelatlas hoezeer intensivering van de landbouw de teloorgang van veel natuurgebieden en vogelsoorten heeft veroorzaakt, aldus Eric Wanders.

Onder de titel *Vogelatlas van Ordesa (Spanje)*, *zweten in de hoge Pyreneeën* bracht Kees Woutersen een verhaal over acht jaar broedvogels karteren in de woeste bergen. Wat heeft dit nu allemaal opgeleverd? Mooie verspreidingskaarten, een aantalschatting van alle broedvogels en een lijst van alle 130 waargenomen vogelsoorten. Tot de broedvogelbevolking horen Lammergieren (3 paren), Sneeuwvink (150-250), Citroenvink (200-300), Alpenkauw (350-550) en Alpenkraai (300-400). De atlas wordt ingezet bij het initiatief om het Park uit te breiden. Hierna stelde John Bekhuis de vraag:

Wat leren ons de kaarten in de Gelderse Poort? De talloze hier verzamelde vogelgegevens krijgen vooral dimensie als de landschapsingrepen en het grondgebruik eroverheen geprojecteerd worden, en als ze in relatie worden gebracht met waterkwaliteit en grondwaterstand. Juist vogels die in hoge mate afhankelijk zijn van natuurlijke (water)dynamiek en andere processen die de vegetatiesuccessie onderbreken, zitten alarmeënd in de knel.

Robert Ketelaar vertelde in zijn verhaal *Schone maagd en drakenvlieg ineen: de paradox van de libel* over de inventarisaties voor de Libellen-atlas. Dit boek verscheen net voor de Broedvogelatlas in dezelfde serie (Nederlandse Fauna)

en bij dezelfde uitgever (Naturalis). *Van tellingen naar verspreidingsbeelden, wat hebben we in de trukendoos!?* Onder deze titel besprak Ruud Foppen mogelijkheden voor het verdere gebruik van de gegevens die aan de atlas ten grondslag liggen (zie ook achterop deze SOVON-Nieuws). Glenn Vermeersch sloot de lezingen af met *Het atlasverhaal in Vlaanderen: organisatie en voorlopige resultaten van bij de zuiderburen*. Omdat de veldmethode in Vlaanderen bij het atlaswerk identiek was aan die in Nederland, is het nu mogelijk om grensoverschrijdende kaarten te maken. Uiterst waardevol natuurlijk, aangezien het verspreidingsgebied van vogels niet ophoudt aan de grens.

De atlas is een feit. Jarenlange noeste arbeid resulteerde in een naslagwerk van formaat dat met goed fatsoen een aantal jaren meekan. Helaas, waar hard gewerkt wordt, vallen spaanders. Door verschillende omstandigheden zijn niet alle tellers met name genoemd of zijn in sommige gevallen de namen verkeerd gespeld. Bij de fotografen staat Kees van Leeuwen vermeld, dit moet zijn Kees de Leeuw. Het zal niet iedereen zijn opgevallen, maar voor diegene die het betreft heel vervelend. Daarvoor onze oprechte excuses! Voorts vertoonden sommige atlassen, door een fout van de boekbinder, een fout in het bindwerk. Dit zorgde voor enige ergernis bij de gedupeerden. Hoewel we hiervoor niet verantwoordelijk zijn, toch onze plaatsvervangende excuses!!

Bestuur

Tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst op het kantoor hebben we afscheid genomen van Ekko Smith en Edwin Kok. Ekko heeft vanaf 1995 de functie van penningmeester vervuld, Edwin kwam een jaar later in het bestuur en was al snel onze secretaris. Ekko heeft erop toegezien dat met name de meer bedrijfsmatige financiële routine goed binnen het kantoor op zijn plek kwam. Edwin was, naast zijn functie als secretaris, vooral het aanspreekpunt voor vraagstukken rond organisatie-ontwikkeling en kwaliteitsbewaking. Beide zijn er in hun bestuursperiode getuige van geweest dat de personeelsomvang op het kantoor in een paar jaar tijd verdubbelde. Tegelijk hebben beide in het bestuur 'op afstand', recentelijk ook afgerond met hierop toegesneden moderne statuten. Voor hun niet-aflatende inzet werden zij door het bestuur en personeel bedankt, in de vorm van enige originele afdrucken van houtgravures. Edwin en Ekko, bedankt!

Flamingo's in Nederland: wat doen 'zuurstokken' in een kikkerland?

In het kader van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels worden ook sommige exoten gevolgd. Twee daarvan, (Europese) Flamingo en Chileense Flamingo - oneerbiedig ook wel 'zuurstokken' genoemd in de vogelaarsvolksmond - zijn soorten die je niet bepaald verwacht in ons koude kikkerlandje. Hieronder wordt ingegaan op herkomst, seizoenspatroon en aantallen in Nederland. Ook de herkenning komt kort ter sprake.

Herkomst van 'Nederlandse' flamingo's

In Nederland kunnen vier soorten flamingo's worden waargenomen. In de meeste gevallen gaat het om Chileense Flamingo's *Phoenicopterus chilensis*, maar ook de in Europa inheemse Flamingo *P. roseus* wordt regelmatig vastgesteld (let op: onder 'flamingo's' wordt het hele complex van soorten beschouwd, onder 'Flamingo' alleen de Europese soort; deze wordt overigens vaak 'Europese Flamingo' genoemd, en staat ook als zodanig op de BSP-formulieren). Daarnaast worden ook Caribische Flamingo *P. ruber* en (de Afrikaanse) Kleine Flamingo *P. minor* gemeld. Van de niet-Europese soorten is natuurlijk duidelijk dat deze hun oorsprong kennen in waterwildcollecties en diertuinen. Dit geldt waarschijnlijk ook voor een deel van de (Europese) Flamingo's. Toch kan in dit geval niet worden uitgesloten dat wilde soortgenoten Nederland kunnen bereiken vanuit de broedgebieden in zuidelijk Europa en West-Azië. Trekkende vogels uit deze populaties zijn in staat om enorme afstanden af te leggen. Sinds 1983 heeft zich een broedkolonie van flamingo's gevestigd in het Zwillbrocker Venn, Nordrhein-Westfalen in Duitsland; dit bijzondere gebeuren is goed gedocumenteerd door met name J. Treep. Dit gebied ligt enkele honderden meters van de Nederlandse grens, ter hoogte van het Gelderse Groenlo. Hier komen vooral Chileense Flamingo's tot broeden samen met Flamingo's en een enkele Caribische Flamingo. De verschillende soorten vormen er ook mengparen met hun 'familieleiden', al is er nog geen hybride-jong grootgebracht.

In de eerste jaren werden de jonge flamingo's vaak gevangen en naar een diertuin gebracht. Sindsdien worden de jongen van een rode ring voorzien, met daarop een unieke code van twee letters en twee cijfers, zodat het gedrag van de vogels in al zijn facetten kan worden gevolgd. Een voorbeeld hiervan is de Flamingo die in januari 2001 verzwakt werd aangetroffen op Ameland en voorzien van een Zwillbrock-ring (ZV22) werd vrijgelaten. Hij verblijft sindsdien vooral langs de Friese Waddenkust en in het Lauwersmeer. In de broedkolonie werd deze vogel evenwel nog niet vastgesteld.

Seizoenspatroon

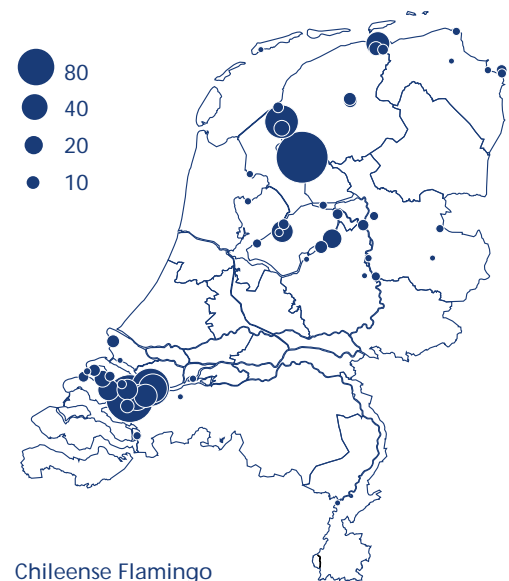
Flamingo's kunnen het hele jaar door in ons land worden waargenomen, maar in het broedseizoen (eind april-juni) zullen de meeste vogels in de kolonie in Duitsland verblijven. De weinige vogels die dan nog in Nederland worden gezien, betreffen waarschijnlijk niet-geslachtsrijpe dieren. Flamingo's nemen namelijk pas vanaf hun vijfde levensjaar aan het broedproces deel. In 1996-2000 werd er niet met succes gebroed in het Zwillbrocker Venn, door een lage waterstand en de daardoor toegenomen predatie. In die periode werden ook in het voorjaar relatief veel flamingo's gemeld in ons land. Normaal gesproken verlaten de vogels vanaf begin juli het Zwillbrocker Venn. De groep valt dan vaak uiteen en een deel trekt via de IJssel of de Oostvaardersplassen naar de Friese IJsselmeerkust en het Lauwersmeergebied. Vooral de Steile Bank is geliefd bij alle soorten flamingo's. Hier verblijven de vogels doorgaans van juli tot in oktober. Andere gebieden, waar dan

Herkenning van flamingo's in Nederland

	(Europese) Flamingo	Chileense	Caraïbische	Kleine
Verenkleed	Licht roze tot bijna wit	Roze	Oranje-roze	Roze
Poten	Roze	Lichtgrijs met roze knieën en tenen	Roze	Roze-rood
Snavel	Roze met zwarte (uiterste) punt	Basale helft licht-roze, zwart vanaf 'knik'	Als Europese met iets meer zwart aan de punt	Grotendeels paars-rood met zwarte punt

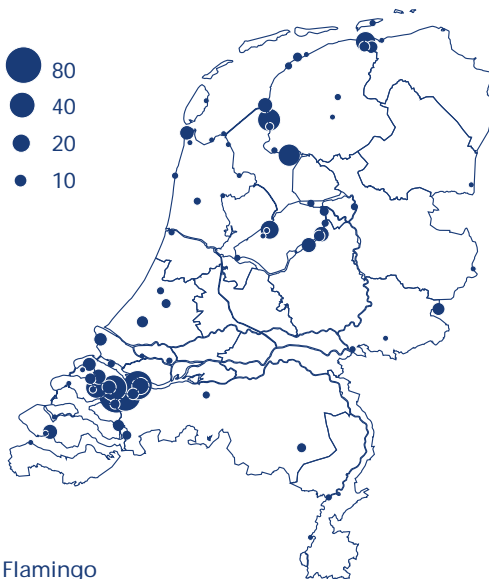
Fig. 1. Verspreiding van Flamingo en Chileense Flamingo in Nederland in de periode 1993-2001. De stippen geven de som van het maximum binnen een atlasblok per jaar.

regelmatig (enkele) flamingo's worden gezien, zijn bijvoorbeeld de Friese en Groningse Waddenkust, de Randmeren en de Delta. Mogelijk zijn ook waarnemingen in het Duitse en Deense Waddengebied terug te voeren op dezelfde kolonie. Typisch voor flamingo's is ook dat kolonies vaak uiteenvallen in kleine groepjes die zich dan weer bij elkaar aansluiten om vervolgens in andere samenstellingen op te splitsen. Overigens worden er maar zelden overvliegende flamingo's gemeld, uitgezonderd verplaatsingen binnen de pleister- of overwinteringsgebieden. Flamingo's zijn dan ook nachttrekkers en kunnen per nacht tot 600 km afleggen. Hoewel sommige vogels proberen in het noorden van het land te overwinteren, brengen verreweg de meeste flamingo's de wintermaanden door in het Delta-gebied. Ze benutten hier zowel zoute (Grevelingenmeer, Oosterschelde, Voordelta) als zoete wateren (Volkerakmeer, Haringvliet, Markiezaat). De zoete gebieden, vooral het Volkerakmeer en dan met name de Krammerse Slikken, winnen recent aan belang. In vergelijking met de jaren tachtig wordt het Grevelingenmeer tegenwoordig duidelijk minder vaak bezocht, en dan vooral tijdens strenge winters. Hoewel de diverse flamingosoorten vaak met elkaar optrekken, zijn er toch verschillen qua verspreiding (figuur 1). Daarbij lijken Flamingo's na de strenge winters van 1995/96 en 1996/97 wat zwerflustiger te zijn geworden dan hun Chileense 'neven'. Ze worden in ieder geval sindsdien wat meer verspreid over het land waargenomen.

Foto: Andreas Buchheim

Flamingo

Aantallen

De aantallen van de verschillende soorten flamingo's hangen nauw samen met de lotgevallen van de broedkolonie in Duitsland. Van 1982 tot en met 1995 broedden hier groeiende aantallen Chileense Flamingo's, met als maximum 13 broedparen in 1994 en 11 in 1995. Ook de aantallen Flamingo's vertoonden een stijgende lijn. In 1993 kwamen zes paren tot broeden, nadat ze er in 1987 voor het eerst hadden gebroed. In 1995 was ook een paar Caribische Flamingo's aanwezig dat een (niet-succesvolle) broedpoging waagde. In het voorjaar van 1997 keerde alleen het vrouwtje terug naar de kolonie; ze is sindsdien gepaard met een Flamingo. In de jaren tachtig bleef het aantal waargenomen flamingo's in Nederland op een stabiel niveau. Waarschijnlijk waren (nieuwe) ontsnaptingen hiervoor verantwoordelijk, aangezien er in die jaren nauwelijks jongen uitvlogen; ook wilde aanvullingen (Flamingo) vallen niet uit te sluiten. Vanaf midden jaren negentig is het aantal wat afgenomen, samenhangend met het ontbreken van broedsucces in 1996-2000 in Zwillbrock. Daarnaast werden tijdens de strenge winters van 1995/96 en 1996/97 verliezen geleden, vooral onder jonge vogels. Zo heeft van de acht in 1995 geboren jongen maar één Chileense Flamingo (ZV03) de eerste winter overleefd. Ook zijn toen waarschijnlijk enkele volwassen vogels bezweken. Pas in 2001 werd weer met succes gebroed: er vlogen drie (Chileense) jongen uit die hun eerste winter goed hebben doorstaan. In 2002 werden twee jongen grootgebracht die afgelopen winter op de Krammerse Slikken verbleven. Het exacte aantal Flamingo's is moeilijk te geven, maar het zijn er momenteel vermoedelijk maximaal tien, terwijl de groep Chileense Flamingo's ongeveer

30 vogels bedraagt. Bij Caribische en Kleine Flamingo's gaat het om hoogstens enkele exemplaren.

Herkenning

Hoewel de verschillende soorten flamingo's vrij gemakkelijk te onderscheiden zijn, bestaat de indruk dat er toch regelmatig vergissingen worden gemaakt; ook worden vogels als 'flamingo spec.' op formulier gezet. In het eerste geval een bijna onvergeeflijke zonde, in het tweede geval een gemiste kans. In bijgaande tabel worden de belangrijkste verschillen van adulte vogels nog eens kort verduidelijkt. De grootte is hierbij een kenmerk van ondergeschikt belang, aangezien mannelijke en vrouwelijke flamingo's hierin wezenlijk kunnen verschillen.

Gert Ottens & Erik van Winden

Met dank aan J. Treep voor levering van veel informatie

Ringaflezingen van flamingo's graag doorgeven aan J. Treep, De Leek 30, 9411 MK Beilen (treepdevries@hetnet.nl)

Bronnen

van den Berg A.B. 1987. Voorkomen, herkenning en status van flamingo's in Nederland. Dutch Birding 9: 2-7.

del Hoyo J., Elliott A. & Sargatal J. (eds.) 1992. Handbook of the Birds of the World, deel 1. Lynx Edicions, Barcelona.

Nordrhein-Westfälische Ornithologengesellschaft (hrsg.) 2002. Die Vögel Westfalens. Ein Atlas der Brutvögel von 1989 bis 1994. Beitr.Avif. Nordrhein-Westfalens, Band 37. Bonn.

Treep J. 1997. Flamingo-Nieuwsbrief, nummer 2. Uitgave in eigen beheer.

Uitnodiging WRN steunpunt Brabant

De bescherming van roofvogels heeft de laatste jaren een grote vlucht genomen in Noord-Brabant. Een enthousiaste groep mensen heeft velen met het virus aangestoken. Ieder jaar wordt er een gezellige en leerzame provinciale bijeenkomst gehouden. Dit jaar zal de bijeenkomst plaatsvinden op donderdagavond 3 april. Na eerdere lezingen over Boomvalk, Zeearend en Buizerd is nu de Rode Wouw middelpunt van de belangstel-

ling. Helemaal uit Zuid-Limburg komt Paul Voskamp vertellen over zijn ervaringen in België. Daarnaast zal het jaarverslag 2002 van het Steunpunt Brabant worden toegelicht en gepresenteerd. De avond vindt plaats in congressentrum Boerke Mutsaers, Vijverlaan 2 in Tilburg (pal naast station Tilburg-West).

Voor nadere inlichtingen: Edward Sliwinski (0412-639612) of Toon Voets (013-5809813).

6

Topaantallen van menig kolonievogel in 2002

Zachte winters, nattigheid in Afrika, bescherming van kolonies en een kennelijk goed gedekte tafel hebben er voor gezorgd dat vijf kolonievogels in 2002 recordhoge landelijke aantallen scoren. Aalscholver, Blauwe Reiger, Lepelaar, Kleine Mantelmeeuw en Visdief lijken op basis van wat we nu aan informatie hebben op de hoogste aantallen sinds mensenheugenis uit te komen. De Purperreiger en verscheidene meeuwen en sterns plus de Roek tonen in hoofdzaak een stabiele (hoge) stand, alleen de Oeverzwaluw heeft z'n beste tijd alweer achter de rug. Wat is er in 2002 aan kolonievogels op papier gekomen?

De grote jongens

De Aalscholver stevent in 2002 waarschijnlijk af op een populatieniveau van ongeveer 21.000-22.000 paren, vergelijkbaar met het topaantal begin jaren negentig. De huidige verspreiding is echter veel ruimer met zijn talrijke, zij het vaak kleine vestigingen bijna overal in het land. Vooral de kolonies langs de zoute kust doen het goed. De kolonies in de Oostvaardersplassen (5500 paren), bij Enkhuizen (3352), het Naardermeer en de Lepelaarplassen (elk 1600) waren het grootst. Langs de kust gooien vooral Vlieland en Oostvoorne hoge ogen, beide met ruim 1000 paren. Nederland is het Blauwe Reiger-land bij uitstek van Europa, met verreweg het hoogste aantal paren per km². Het aantal van 10.000 paren dat we bij ons gewoon vinden, wordt ook in Groot-Brittannië en Duitsland gehaald, maar dan in aanmerkelijk grotere landen. Nu we vier zachte winters achter de rug hebben, is het aantal in Nederland in 2002 waarschijnlijk naar recordhoogte gestegen: 60 in 2001 en 2002 getelde kolonies vertoonden een toename van 10%. Aangezien we in 2001 al op ruim 13.000 paren uitkwamen, is het mogelijk dat dit in 2002 is opgelopen richting 14.000.

Henk van de Kooij en zijn kompanen lijken met de Purperreiger eveneens af te stevenen op een goed jaar, zo suggereren althans tellingen in acht kolonies. Behalve de gunstige wintersituatie met veel neerslag in het West-Afrikaanse

overwinteringsgebied is er ook goed nieuws te melden uit sommige Nederlandse broedgebieden. In de Zouweboezem bij Ameide kwam het aantal paren in 2002 uit op 123, aanzienlijk meer dan in 1999-2001 (72-94) en daarvoor (hooguit 40-50). Dit hangt samen met een recent aangelegd natuurontwikkelingsgebied, waar het door uitgekiend beheer van het Zuid-Hollands Landschap goed toeven blijkt voor onze paarse-bruine reiger.

Aantallen van Lepelaar-kolonies worden ons tegenwoordig al vlak na de zomer op een presenteerblaadje aangeboden door Otto Overdijk en de Werkgroep Lepelaar. In 2002 waren er 26 kolonies met in totaal 1543 paren. Alweer een record, want naar we aan mogen nemen is dit aantal de laatste 125 jaar niet gehaald! Lepelbekken boeren goed op de Waddeneilanden, waar in 2002 ongeveer 60% van de populatie zat. Nieuwe vestigingen werden gemeld in Noord-Holland, Friesland en op Schouwen-Duiveland.

Zeemeeuwen en -zwaluwen

Dit is traditioneel een groep waarbij het halverwege de rit lastig is zicht te krijgen op de getelde aantallen. De eerste telgegevens wijzen op niet al te schokkende veranderingen, waarbij het vooral erom zal spannen of de almaar toenemende Kleine Mantelmeeuw richting 100.000 paren zal kruipen, een aantal dat zo'n tien jaar geleden nog door de Zilvermeeuw werd gehaald (tegenvoor-

dig rond 65.000). Afgaande op het totaal in 2001 (bijna 94.000 paren) zou het zeker mogelijk zijn.

Of de Visdief de hoge score van 2001 (29.500 paren) weet vast te houden, is moeilijk te zeggen, maar het lijkt er wel op. De overige kuststerns verging het wisselend.

Zwarte Stern

Uit Zuid-Holland kregen we van de districtscoördinator Rudi Terlouw goed en minder goed nieuws. Het goede nieuws is dat het in 2002 is gelukt om 95% van Zuid-Holland te tellen, inclusief alle polders met soms zeer langwerpige percelen en sloten. Slecht nieuws is dat de Zwarte Sterns zich meer en meer terugtrekken uit het Groene Hart van Holland. Tussen Alphen a/d Rijn en Leiden ontbrak de soort dit jaar voor het eerst. Kerngebieden waren de Krimpenerwaard (102 paren), Nieuwkoop en polder Reeuwijk-Boskoop (ieder 45 paren). Het totaal voor Zuid-Holland komt op ruim 300 paar, eenderde van de Nederlandse populatie. In Friesland deed Romke Kleefstra ervaringen met vlotjes op die overeenkomen met die van Jan van der Winden en anderen. Zonder vlotjes wil het niet vlotten, althans in De Deelen bij Heerenveen. Het uitleggen ervan is echter geen sinecure aangezien de onderlinge afstanden minstens 5 m moeten bedragen (anders wordt er veel geruzied met mogelijk verlies van kuikens tot gevolg) en er enig nestmateriaal op de vlotjes gede-

Fotos: Harvey van Diek

poneerd moet worden. Uiteraard is ook het tijdstip van uitleggen belangrijk, evenals het consequent selecteren van dezelfde terreindelen. Het aantal paren in De Deelen bedroeg in 1992-96 51-79 en daarna 11-41. Met het uitleggen van 150-200 nestvlotjes moet de broedstand behoorlijk opgekrikt kunnen worden tot minstens het niveau van tien jaar geleden, gelet op de omstandigheden in het gebied en in de omgeving (voedsel, rust).

Economie-zwaluw

De economische inzinking hadden we vorig jaar als een 'beursgoeroe' kunnen voorstellen aan de hand van de Oeverzwaluw-totale. Het gaat niet goed met de zwaluwen, en dus ook niet met de economische bedrijvigheid. Na het absolute topjaar 2000 met 32.000 paren is het aantal Oeverzwaluwen in 2001-02 flink onderuitgegaan (en hetzelfde geldt voor de economie). In 2001 stopte de teller bij 22.700 paren en op grond van tellingen in 80 in drie achtereenvolgende jaren getelde kolonies zal het totaal in 2002 eerder in buurt komen van de 16.000. Een teruggang van 30-45% die toch vooral in de overwinteringsgebieden gezocht moet worden. De winter van 1999/2000 was nat in de

Sahel-zone, maar de afgelopen winters waren er aanmerkelijk droger.

Roek

De Roek is veel in het nieuws, althans hier en daar op het platteland van Oosten en Zuid-Nederland. Meestal is de aanleiding negatief (schijterij, lawaai, "er komen er te veel"), maar gelukkig zijn er nog gemeenten die niet klakkeloos 'ingrijpen', maar naar een structurele oplossing zoeken. Soms worden bepaalde bosjes of boomgroepen geschikt gemaakt voor vestiging ('gedoogbosjes') terwijl de Roeken op plekken met veel overlast ontmoedigd worden om zich te vestigen. Of het lukt is vers twee, want laten Roeken zich eenvoudig sturen? De landelijke stand maakt momenteel weinig veranderingen door, na tientallen jaren van herstel, en blijft rond het niveau van 60.000-66.000 paren.

Kolonietellers is niets menselijks vreemd

Misschien staan bij het uitkomen van deze SOVON-Nieuws de eerste aantallen van Blauwe Reiger en Roek alweer op papier. Mooi werk, nog mooier als u die telgegevens van deze (vroeg) vogels direct doorgeeft aan de districtscoördi-

nator en daarmee niet wacht tot 1 oktober. Dan ben je er maar van af. Om het vervelende invulwerk te vergemakkelijken en het verwerken van het telmateriaal te vereenvoudigen, zijn afgelopen jaren aan 'veel-tellers' speciaal voorgedrukte tellijsten opgestuurd. Dit heeft als voordeel dat nummer en naam van de kolonie vast liggen, zodat we verlost zijn van puzzelwerk. Soms stuurden verschillende tellers namelijk wel eens gegevens betreffende eenzelfde kolonie op, maar onder verschillende kolonieaanduidingen (en niet zelden ook verschillende aantallen). We hebben het wel eens over 'dure' kolonies als we er na een uur puzzelen eindelijk achter zijn wat wordt bedoeld. Natuurlijk weet de teller precies waar het om gaat, maar voor een ander is het niet altijd zo duidelijk. De lijsten voor de 'veel-tellers' zijn zo goed bevallen dat we ze uitbreiden naar lijsten voor alle tellers. Krijgt u geen 'voorgedrukte' tellijst, vraag uw DC ernaar.

Veel plezier met het tellen van uw kolonies en het gemakkelijk invullen van de aantallen.

Arend J. van Dijk

Recent verschenen Vogelmuziek

Weer eens wat anders! Theo van Lent heeft een cd in eigen beheer uitgebracht met daarop 14 liedjes waarin vogels een hoofdrol spelen. Niet alleen als onderwerp van tekstfragmenten, maar ook omdat vogelgeluiden (van zang tot vleugelgeruis) verweven zijn met de zelf gecomponeerde muziek, die het folkidoom van bepaalde landen of streken volgt. Van de Shetlands (over de Roodkeelduiker) tot Corsica (Lammergier) en van Ierland (Merel) tot Hongarije (zwaluwen) worden vogels in de landstaal bezongen: gedragen, ingetogen of juist uitbundig. Alle instrumenten, van doedelzak en handtrommel tot mandoline en gitaar worden zelf bespeeld. Een aanrader voor wie van vogels én muziek houdt. De cd is te bestellen door € 12,50 (incl. verzendkosten) over te maken op giro 2424998 t.n.v. T. van Lent, R. Vinkelskade 25 1h, 1071 SR Amsterdam. Of mail naar: t.lent@chello.nl. Theo is overigens voor een tweede cd op zoek naar teksten/gedichtjes uit vooral Oost- en Noord-Europa. Voor goede tips is hij altijd in.

Matig tot slecht broedseizoen arctische ganzen

In de afgelopen maanden werden op diverse plaatsen in Nederland groepen ganzen op het aandeel eerstejaars vogels gecontroleerd. Deze informatie geeft meer inzicht in de achtergronden van de aantalsfluctuaties. Hoewel nog niet alle gegevens zijn verwerkt, is het beeld voor een eerste overzicht redelijk compleet. Bij de Kleine Rietganzen werden in ZW-Friesland ongeveer 13% eerstejaars gevonden, wat voor deze soort als een gemiddeld broedseizoen kan worden bestempeld. Bij de Kolgans ziet de situatie er minder goed uit. Over een langere termijn bedraagt het aandeel eerstejaars bij deze soort 27%; dit seizoen zijn het er hooguit 15%. Dat betekent het derde jaar op rij met benedengemiddelde broedresultaten. Brandganzen hadden eveneens weinig jongen. Hoewel de steekproeven enigszins variëren per gebied, bedraagt het aandeel jongen over het hele land vermoedelijk niet meer dan 10%. Ook deze soort kent de afgelopen jaren verhoudingsgewijs vaak slechte broedseizoenen, en de resultaten van de maandelijkse tellingen zullen moeten uitwijzen

in hoeverre de totale aantallen hierdoor stabiliseren. Tot nu toe was het aantal in Nederland verblijvende Brandganzen nog steeds stijgende, met in januari 2001 zelfs 269.000 vogels (bij een totale populatie van inmiddels 360.000 vogels). Rotganzen kwamen weer eens met veel jongen uit de broedgebieden terug. De eerste resultaten wijzen op 20-25% eerstejaars. Zo'n percentage is tegenwoordig gewoon voor een goed broedseizoen, maar jongenpercentages van 40-50%, zoals in de jaren tachtig, worden tegenwoordig bij lange na niet meer gehaald. De totale populatie Rotganzen is daardoor in de loop van de jaren negentig zo'n 30% afgenomen en schommelt momenteel rond de 200.000 vogels. Er wordt algemeen aangenomen dat deze afname veroorzaakt wordt door beperkende omstandigheden in de broedgebieden op Taimyr. In hoeverre zoets ook speelt bij Kol- en Brandganzen is onduidelijk.

Kees Koffijberg

8

Gevleugelde

vrouwen

We zakken weer eens af naar het zuiden.

Naar Echt in Limburg, waar Nicole Reneerkens (51) een feestje viert.

Haar Maasplassen staan eindelijk op de kaart. Ze is blij, maar ook wat pissig. 'Dat een simpele huisvrouw als ik daar achterheen moest.'

Kwartet !

De vierde gevleugelde vrouw is binnen. Ook deze is gedreven. En gedistingeerd, welbespraakt, volgens sommigen zelfs bescheiden. Maar vooral is ze een diplomatieke volhouder. Guus van Duin sprak met een begripvolle moeder die trekten het leukst vindt. Guus van Duin, zelf enthousiast vogelaar, is journalist bij Trouw en al enkele jaren freelance medewerker aan SOVON-Nieuws.

Ik ben nu vijftien jaar bij de vogelwerkgroep de Haeselaar en sinds twee jaar voorzitter. Het begon met vier mannen en die vroegen Jeroen, mijn zoon, erbij. Hij was nog heel jong, dus ik heb een paar keer met die mensen gesproken. Zelf was ik geen vogelaar, maar wel geïnteresseerd. Jeroen gaf ook al heel vroeg te kennen dat hij met vogels wilde werken. Dat ging ongeveer zo: „Kan ik van vogels mijn beroep maken?“ „Jazeker.“ „En heeft dat ook een naam?“ „Dan ben je ornitholoog.“ „Nou, dan word ik dat.“ En nu heeft hij een promotieplaats bij Theunis Piersma op het NIOZ.

Veel conflicten moeder-zoon?

We gingen eens per week naar De Doort, een mooi gebied voor onder meer Boomkijkers. Dan moest ik mijn verrekijker in mijn fietstas houden, gingen we zogenaamd boodschappen doen. Pas buiten het dorp mocht mijn kijker om. Hij wilde niet dat zijn vrienden zagen dat hij met zijn moeder naar buiten ging. Als je een beetje gevoel hebt voor je kinderen, snap je precies wat ze bedoelen. Ik ben me in vogels gaan verdiepen toen hij als klein jongetje een keer kwam binnenstormen dat hij een Rode Wouw had gezien. Ik wist niet waar hij het over had en nam me voor om daar wat aan te gaan doen. Ik ben begonnen met een vogelcursus, later gingen we op excursies. Ik niet als zijn moeder, maar gewoon als Nicole.

Kon je hem bijhouden?

Ik ging mee inventariseren, deed beken-tellingen en telde watervogels. Jeroen heeft het trekten bij de vogelwerkgroep geïntroduceerd en dat bleek ik leuk te vinden. Ik kan het ook en ben niet bang om fouten te maken. We zijn gewoon gaan staan en in het begin was het 'vinkachtige, lijst-

achtige'. Pas later werden het echt soorten, met behulp van geluidsbandjes en de handleiding van de LWVT. Je moet ook durven vragen, durven tellen en schatten. Nu haal ik de Roodkeelpiepers en Duinpiepers er gewoon uit.

Bij welke soort gaat het kriebelen?

Ik vind houtduiventrek het allerleermooiste. En lijsters, dan weet je dat het echt begonnen is. Trek is zo mooi, het hoort heel erg bij mijn vogelgevoel. De natuur in Nederland is allemaal gemaakt, maar dat vogels van noord naar zuid vliegen, daar kunnen wij niets aan veranderen. De enige natuur vind je hierboven.

Bevalt het in het bestuur van de vogelwerkgroep?

Ik ben er een keer uitgestapt, maar teruggekeerd. De groep mensen is hetzelfde gebleven, maar misschien ben ik verstandiger geworden, of hebben ze mij meer leren respecteren. Daarvoor was dat anders. Zo kreeg ik ooit het verzoek of ik iets wilde doen in de Vogelstudiegroep van het Limburgs Natuurhistorisch Genootschap. 'Het was maar weinig werk: even komen om te notuleren en wat brieven rondsturen. Echt een kleine klus, dus dat kon ik makkelijk.' Mijn reactie was: als het zo weinig moeite is allemaal, dan kan je het ook zelf wel doen. Ik wil meedoen, meedenken.

Dat hoor je toch vaker, zo'n archaische herenhouding

Ja, ik voelde me echt zo'n typemiep. Tikken kan iedereen, daar hoeft je geen vrouw voor te zijn. Ik vind het ook helemaal niet erg om dat soort dingen te doen, maar het is zo flauw. Alsof ze op de verkeerde manier drempelverlagend bezig zijn om er toch ook maar een vrouw bij te krijgen. Ik ben naar de vergadering van de Vogelstudiegroep gegaan, vooral omdat onze voorzitter er

eveneens in zat. Mijn voorganger dus, die op een heel andere lijn zat. Ik dacht 'daar moet meer in zitten' en heb hem gevraagd of ik zijn plaats kon innemen, omdat onze groep anders wel wat oververtegenwoordigd was. Ik ben daar een beetje gaan meepraten en doe dat nog steeds.

Wat heb je met Oehoes?

Ik zat in de Vogelstudiegroep van het Genootschap toen Toon Voets hier als regioconsulent van Vogelbescherming kwam. Hij vroeg of ik me met de oehoe-problematiek wilde bezighouden. Nou, ik heb helemaal niks met Oehoes, ik heb helemaal niks met Maastricht, waar ze in de groeve van de Enci broeden. Maar ik vertegenwoordigde het Genootschap, dus ik moest wel. Er waren allerlei mensen bij betrokken. Sommigen wisten veel van de uilen af, maar mijn taak was meer het bemiddelen, het praten met de provincie en de Enci, dus niet alleen boos worden als iets je niet bevalt. En de weg weten. Als je iets aankaart, moet dat bij een ambtenaar. En als je naar een ambtenaar gaat, moet je iets op papier hebben staan. Een duidelijke vraagstelling is erg belangrijk. En je moet bij problemen niet direct naar de pers stappen. Anderen deden dat wel. 'Oehoe-overleg afgebroken', las je dan. Dat hielp trouwens regelmatig. Nu is de plek veiliggesteld en er broedt intussen een tweede paar succesvol in de provincie.

Wat heb je nog meer in Limburg?

Je hebt hier ook nog de Vogelwacht Limburg. Dat zijn meer beschermingsmensen, vaak oudere heren die van oorsprong nestkastenwerk deden. Dat is een beetje de teneur van die groep. Maar ze doen ook aan Huiszwaluwen, Roeken, Steenuilen, Gierzwaluwen, en ze geven vogelcursussen. Je zou zo'n genootschap en de vogelwacht aan elkaar moeten koppelen. Dan heb je een beschermingskant en een inventarisatiekant.

Span je je daarvoor in?

Ja

En gaat het lukken?

Nee. Maar dat wil niet zeggen dat ik opgeef.

De Midden-Limburgse Maasplassen

Na de laatste aanwijzingsronde van vogelrichtlijngedieden hadden de Maasplassen zich al gekwalificeerd, zoals dat heet, maar niemand is op het idee gekomen om ze ook echt voor te dragen als vogelrichtlijngediede. Ook ik niet. Ik wist niet eens dat men daar mee bezig was. Toen Vogelbescherming begon met een regioconsulent - Toon Voets - het land in te sturen, was dat voor Limburg een gouden greep. Er werd geroepen 'laat hij zich maar bezighouden met de Maasplassen'. Dat vond ik helemaal niks,

want het zijn onze plassen, en daar moeten in de eerste plaats wijzelf ons mee bezighouden. Ik kwam er al vaak en vond dat er om te beginnen iets aan zonerings van de recreatie ten gunste van de natuur moest gebeuren. Ik dacht 'dit is mijn kans' en die heb ik gegrepen. Ik had me nooit echt verdiept in vogelrichtlijngedieden en dat soort zaken, dus moest me er wel in vastbijten. Je hoorde allemaal dingen als 'het kwalificeert niet' en 'het moet 100 hectare aaneengesloten natuurgebied zijn'. De Maasplassen waren 'recreatiegebied'. Midden-Limburg had geen water en nu hebben we door die grindgaten bijna net zoveel als Friesland. Gaandeweg het graven werd het ook natuur, maar het had geen enkele status. Ergens in het begin is stichting Ark opgedoken en die heeft een natuurterreintje gerealiseerd langs een van de plassen. In het kader van het Grensmaas-project zou dat meer moeten worden, maar die Grensmaas is er nog steeds niet. Het enige wat er gebeurt, is dat de Maas er inderdaad over de grens stroomt.

En nu is het dan zo ver

Gedeputeerde staten hebben uitgerekend vandaag besloten om LNV - die N van natuurbeheer is meestal schijn - te vragen de Maasplassen aan te wijzen onder de Vogelrichtlijn. Het is zo'n belangrijke stap in de goede richting dat ik in mijn eentje een feestje heb gevierd. Het feit dat de bal na zoveel jaar eindelijk de goede kant op rolt. Definitieve aanwijzing onder de Vogelrichtlijn is de uiteindelijke stap, maar LNV kan nu niet meer achterblijven. Een echte doorbraak.

Waarom duurde het toch zo lang?

Toon Voets en ik zijn destijds de zaak in kaart gaan brengen. Het bleek dat vrijwel het hele Maasplassen-gebied voldoende scoorde. Maar het heeft een hele tijd geduurd tot Vogelbescherming erkende dat het aangewezen zou moeten worden. De gebieden worden aangewezen door LNV, en de vogelgegevens moeten onder meer van SOVON komen. En het gebied moet begrensd worden: voor een dorp of camping maakt het nogal wat uit of het in een vogelrichtlijngediede ligt of niet. Dat trekken van die grenzen wordt in principe mede door Vogelbescherming gedaan.

Je hebt je er erg voor ingespannen

Omdat Jeroen er zou spreken, was ik op Texel op een weekend voor wetlandwachten. Ik was dat zelf nog niet, maar ik mocht komen luisteren. Daar bleek dat de Maasplassen op de kaart stonden, ze waren als wetland gekwalificeerd. Van alle kanten werd ik gefeliciteerd met wat ik had bereikt. En ik dacht alleen maar: 'Met wat ik heb bereikt. Dat een simpele huisvrouw als ik daar achterheen moest. Terwijl de

zaak toch heel duidelijk is: de gegevens zijn er, het gebied voldoet aan de normen, het moet gewoon. Maar doordat er niemand is die het trekt, blijft het liggen. Dan krijg je te horen dat 'de volgende aanwijzingsronde pas over tien jaar is'. Terwijl de wet toch heel duidelijk is: ieder gebied dat gekwalificeerd is, moet behandeld worden alsof het al aangewezen is. Het heeft een beschermde status. Het had alleen geen grens, die moest nog ingetekend worden. En daar had Vogelbescherming absoluut geen zin in, dat heb ik er door moeten drukken. Gewoon zeuren, bellen, klagen, bellen, zeuren.

En gebruikmaken van je vrouw-zijn?

Ja. Soms. Althans, ik maak er wel misbruik van. Gebruik, bedoel ik. Dat doe ik zeker. Niet prettig om toe te geven, maar het is gewoon waar.

Noem eens wat trucs?

Moet ik die verklappen? Dat vind ik vrij flauw, dan geef ik alles uit handen wat ik in de toekomst kan gebruiken. Het makkelijkste is om binnen te komen met het verhaal dat je het niet weet. Door een man te kennen te geven 'jij weet dat, wil je het aan mij vertellen'. En die vertelt het je dan ook. Allemaal. Want 'ze is dom, en ze weet het niet'. Als hij uitgepraat is, vraag ik: 'Doe je daar en daar dan niks mee?' En voor hij het weet, heb je hem waar je hebben wilt en kan je aan de slag. Vorige week was er een insprekavond voor een waterskibaan, ergens op een plas bij Roermond. Ik mocht er als wetlandwacht niks zeggen, want Vogelbescherming spreekt daar niet in. Dan word ik knettergek. Ik zat aan een tafeltje met mannen van de stille watersport. Ze bleken een paar van mijn argumenten wel te kunnen gebruiken, en die brachten ze dan ook in. Dat mag niet, maar het is wel handig.

Op de SOVON-dag stond je in de kraam van Wilde Kokkels

Een aantal van hen zat in het buitenland, dus werd mij gevraagd om te helpen. Ik kon niet echt veel bijdragen omdat ik niet was ingelezen in de argumenten. Als de discussie te inhoudelijk werd, schoof ik het door naar Petra de Goeij. Ik kon wel folders uitreiken. En mensen die zeiden 'die hoef ik niet, ik zit al bij Vogelbescherming of de Waddenvereniging', kon ik antwoorden: 'Nou, dan wordt het écht tijd dat je dit leest.'

Het botst een beetje in dat wereldje

Als ik het voorwoord van Frank Saris lees in afgelopen SOVON-Nieuws, over het feit dat natuurclubs beter zouden moeten samenwerken als het bijvoorbeeld over de Waddenzee gaat, dan denk ik dat hij daar een punt heeft. Maar ik denk ook dat hij een belangrijk punt laat liggen, namelijk zijn

10

Mededeling voor SOVON-leden!

Bij dit eerste nummer vindt u een acceptgiro waarmee u uw contributie voor dit jaar kunt voldoen. Leden die per incasso betalen vinden uiteraard geen acceptgiro: hun contributiebijdrage wordt in de tweede helft van maart afgeschreven.

onafhankelijke positie. Gebruik die dan verdomme. Zo'n commentaar schrijven kan ik ook, maar doe wat. Vogelbescherming doet het op zijn eigen manier, of eigenlijk doen ze niets, maar ze nemen een standpunt in. SOVON doet zelfs dat niet.

Wat moet SOVON doen?

Bemiddelen. Saris is de beheerder van een onafhankelijke databank. SOVON weet dat het goed of slecht gaat met een soort die in een bepaald gebied thuishoort. Ze zijn geen beschermers, maar ik vind wel dat ze met hun gegevens actief aan de slag moeten. Als ze dat niet willen, moeten ze in elk geval groepen aansturen die daar wel iets mee hebben. Ze hebben gegevens over de Waddenzee. Ze zien dat Vogelbescherming en Wilde Kokkels uit elkaar groeien. SOVON moet de partijen aan tafel roepen en zegen 'verdorie, doe hier een keer wat aan'.

Maar dat staat niet in de doelstelling van SOVON

Nee, en er staat ook heel veel niet in de doelstellingen van Vogelbescherming. Maar het is zo gemakkelijk om je daarachter te verschuilen. Het ontslaat je niet van de verplichting om na te denken. In mijn doelstelling stond ook niet dat ik bijna als enige voor het hele Midden-Limburgse Maasplassegebied moest optreden.

Guus van Duin

Nieuwe oproep Grauwe Klauwier

Sinds 1992 hebben we in het Bargerveen, en vanaf 1999 ook in de rest van Nederland, meer dan 1000 nestjonge Grauwe Klauwieren van kleurringen voorzien. Vrijwel alle jonge vogels uit het Bargerveen die de eerste winter overleven, blijken naar hun geboortegebied terug te keren. Daarnaast tonen berekeningen (uit ringwaarnemingen, jaarlijkse jongenproductie, en aantal broedparen) aan dat de Bargerveenpopulatie, die in de afgelopen zes jaar sterk is afgenomen (van 110 naar 60 paren), zou zijn ingestort zonder aanvulling vanuit het buitenland. Ook recente vestigingen van ongeringde vogels elders in Nederland wijzen op dispersie vanuit het buitenland. Tot 2001 hebben we jaarcodes gebruikt, zodanig dat niet alleen geboortjaar, maar ook herkomst van iedere waargenomen vogel uit kleur en positie (linkeren/of rechter poot) van beide ringen (plastic + aluminium) af te leiden is. Een tabel met de precieze combinaties staat op de SOVON-homepage (www.sovon.nl) of is via onderstaand adres te bevragen. Om de overleving nog nauwkeuriger te kunnen berekenen, is met ingang van 2002 een unieke code op de kleurringen aangebracht. Zo worden dubbelstellingen als gevolg van verplaatsingen van niet-succesvolle broedparen en zwervende solitaire vogels uitgesloten. De code bestaat uit een witte of zwarte inscriptie van twee letters, twee cijfers, of een letter en een

cijfer, die onder elkaar in drievoud op de ring is aangebracht (zie foto). De mogelijke letters zijn A, E, H, J, L, N, P, S, T, V, X en Z; de mogelijke cijfers zijn 0, 3, 6, 8 en 9.

Let bij iedere Grauwe Klauwier dus nauwkeurig op of de vogel geringd is. Noteer de positionering van de ringen en probeer de inscriptie, indien aanwezig, af te lezen; dit is met een goede telescoop en gunstig licht tot op 300 m te doen. Om de komende jaren tot een landelijke dekking te komen wat betreft het ringen van de jongen, is het van groot belang dat ook alle overige waarnemingen (van buiten Bargerveen) zo snel mogelijk na ontdekking aan ons worden doorgegeven. Dit kan via ons secretariaat (telefoon 024-3653288) of via het speciaal hiervoor geopende e-mail adres klauwier@sci.kun.nl. Wel een telefoonnummer achterlaten, zodat we contact kunnen opnemen! Alvast bedankt voor de medewerking!

**De klauwieronderzoekers:
Hans Esselink, Marten Geertsma,
Peter Beusink & Stef Waasdorp.**

**Stichting Bargerveen, Katholieke Universiteit Nijmegen, afd. Dierecologie,
Postbus 9010, 6500 GL Nijmegen**

Midwintertelling januari 2002: veel zaagbekken, weinig Tafeleenden

De jaarlijkse midwintertelling van watervogels in januari behoort tot de langstlopende tellingen in ons land. In 2002 werd voor de 36e keer deze voor veel waarnemers traditionele telling uitgevoerd. De midwintertelling maakt deel uit van een internationaal netwerk. Via Wetlands International in Wageningen worden uit deze tellingen onder andere actuele populatie-schattingen voor watervogels bepaald. Nederland speelt daarin een voorname rol, want samen met Groot-Brittannië herbergt ons land stevast de grootste concentraties watervogels in Noordwest-Europa.

Hoewel er nog een paar resultaten van de midwintertelling 2002 binnen moeten komen, is ons beeld intussen al wel zo volledig dat een voorlopig overzicht van de resultaten mogelijk is. Het totale aantal watervogels dat werd geteld (ruim 4 miljoen) week weinig af van voorgaande jaren. Een groot deel van die vogels verbleef in de monitoringgebieden, waartoe alle belangrijke Nederlandse wateren behoren. Doordat deze

vaste selectie van gebieden jaarlijks wordt geteld, biedt ze een goede mogelijkheid de aantallen in 2002 in een breder perspectief te plaatsen (tabel 1).

Veel zaagbekken

De winter van 2001/2002 was gemiddeld genomen behoorlijk zacht. Alleen in december was er sprake van enige vorst en zelfs sneeuwbedekking. Ten oosten van ons land heeft het echter

Foto: Philip Friskom

flink gevoren. Dat deze weersomstandigheden een effect hadden op de soorten en aantallen in ons land, komt onder andere tot uiting in het grote aantal zaagbekken. Bij zowel Nonnetje als Grote Zaagbek werden in 2002 bijna tweemaal zoveel vogels geteld als gemiddeld in de voorgaande jaren. Het aantal Grote Zaagbekken was met 14.000 zelfs het op één na hoogste van het afgelopen decennium; alleen in 1996 werden er meer geteld (20.000). De vorstperiode in eigen land in december zorgde voor een uittocht van wintergevoelige soorten. De aantallen van Kievit en Goudplevier waren de laagste sinds de strenge winter van 1996/97. Andere soorten lieten zich minder afschrikken. Zo werden 136 Kleine Zilverreigers geteld en waren er 25 Lepelaars present.

Tabel 1. Voorlopige aantallen van algemenere soorten in de monitoringgebieden in januari 2002. Weergegeven is het getelde aantal in 2002 in vergelijking met het gemiddelde aantal in 1997-2001. Door langdurig slecht weer op de Noordzee konden daar geen Zwarte Zee-eenden en Grote Zee-eenden worden geteld, hierdoor is geen aantal voor deze soorten beschikbaar.

Soort	Monitoring 2002	Monitoring 1997-2001	Soort	Monitoring 2002	Monitoring 1997-2001
Dodaars	3126	1238	Meerkoet	246145	228133
Fuut	18126	19403	Scholekster	234715	232385
Geoorde Fuut	768	132	Kluut	1494	663
Aalscholver	18523	11361	Bontbekplevier	400	225
Blauwe Reiger	5782	5127	Goudplevier	14090	32483
Ooievaar	363	185	Zilverplevier	20726	15192
Bergeend	53593	36177	Kievit	27374	59412
Smient	794299	606435	Kanoet	33531	94357
Krakeend	18371	9197	Drieteenstrandloper	9049	4970
Wintertaling	28209	17217	Paarse Strandloper	267	300
Wilde Eend	461718	375349	Bonte Strandloper	238263	129306
Soepeend	12871	5958	Kemphaan	764	542
Pijlstaart	28556	8881	Watersnip	628	383
Slobeend	5707	2145	Grutto	415	162
Tafeleend	21911	51567	Rosse Grutto	44974	23762
Kuifeend	132093	126154	Wulp	152180	110218
Topper	61143	55166	Tureluur	14079	5551
Eider	109359	120528	Steenloper	4501	3456
Zwarte Zee-eend		66287	Kokmeeuw	119506	177015
Grote Zee-eend		403	Stormmeeuw	110700	185052
Brilduiker	13194	16034	Kleine Mantelmeeuw	679	376
Nonnetje	5605	2548	Zilvermeeuw	112249	120457
Middelste Zaagbek	7774	5862	Grote Mantelmeeuw	6082	10448
Grote Zaagbek	13685	6068	Strandleuwerik	335	931
Blauwe Kiekendief	325	214	Frater	858	3105
Waterhoen	15755	10927	Sneeuwgors	927	1370

Krakeend en Pijlstaart in de plus

De Krakeend is een bekend voorbeeld van een soort die het al jaren voor de wind gaat. De winteraantallen in 2002 waren weer groter dan in voorgaande seizoenen, wat inmiddels ook geleid heeft tot een verdubbeling van de populatieschatting voor Noordwest-Europa (van 30.000 naar 60.000; bron: *Waterbird Population Estimates 3rd edition*). Minder bekend is dat ook de winterpopulatie Pijlstaarten in de laatste jaren opvallend is toegenomen. In tegenstelling tot andere eenden is de Pijlstaart vooral een lange-afstandstrekker. Met de Zomertaling is deze soort dominant aanwezig in de grote groepen eenden die zich in wetlands in de Sahelzone concentreren. Bij ons lijkt over langere termijn sprake van een toename. In 2002 werd het

record-aantal van 29.000 Pijlstaarten geteld. In 2001 ging het nog om 14.000, in 2000 om 17.000, terwijl in de jaren negentig aantallen tussen de 5000 en 10.000 gebruikelijk waren. Deze toename contrasteert met de afname die eerder door Wetlands International voor Noordwest-Europa als geheel werd gemeld, en die mogelijk verband houdt met de grote aantallen Pijlstaarten die gevangen worden in visnetten in de binnendelta van de Niger in Mali. De toename van Pijlstaarten lijkt dus een puur Nederlandse aangelegenheid, en het zou interessant zijn na te gaan wat de achtergronden zijn voor deze ontwikkeling.

de Pijlstaart lijkt er dus sprake van een ontwikkeling die door factoren in ons land zelf wordt gevoed. Andere soorten die de laatste jaren afnamen, werden nu in vergelijkbare of iets grotere aantallen vastgesteld zoals Topper, Meerkoet en Scholekster. Stabilisatie op een lager niveau, of het begin van herstel? Met behulp van de tellingen in de komende jaren zal hier uitsluitsel over te geven zijn.

Nieuwe rapportage

Nu de resultaten vrijwel allemaal zijn verwerkt, zal op korte termijn gestart worden met de bewerkingen voor het nieuwe jaarrapport 2001/2002. In tegenstelling tot eerdere jaren worden de resultaten van de midwintertelling nu gebundeld met de andere watervogeltellingen in Nederland. Het eerste rapport in deze opzet zal in maart 2003 verschijnen en bevat de resultaten van alle watervogeltellingen in Nederland in 2000/2001. Medewerkers van de tellingen krijgen dit rapport automatisch thuisgestuurd (voor andere geïnteresseerden: kijk op www.sovon.nl). Naast de eigen rapportages is er ook op internationale schaal gewerkt aan nieuwe rapporten. Onlangs verscheen bij *Wetlands International* een nieuw overzicht van de internationale tellingen in 1997-1999 (zie www.wetlands.org).

Bedankt!

Aan de midwintertelling doen zo'n 1200 veelal vrijwillige waarnemers mee. Deze mensen worden met raad en daad bijgestaan door de regiocoördinatoren. In januari 2002 waren de volgende RC's actief: Cor Berrevoets, Kees Scharringa, Kees Mostert, Gerard van Zuijlen, Hans de Waard, Fred Helmig, Peter Venema, Rob van Swieten, Gerrit Gerritsen, Wigle Braaksma, Roland-Jan Buijs, Carlo van Seggelen en Ton Cuypers. Naast de grote inbreng van vrijwilligers worden ook gegevens verzameld door medewerkers van Natuurmonumenten, Provincies, Staatsbosbeheer, Provinciale Landschappen, RIZA en RIKZ. De gegevens van de Eider werden verkregen van Alterra. Allen verdienen onze dank voor de enorme inspanning die is geleverd.

Marc van Roomen & Erik van Winden

Cursussen in 2003

Ook in 2003 worden er op verschillende plaatsen in het land SOVON-cursussen gehouden. Dit jaar zelfs twee meer dan vorig jaar. In Friesland (Akkrum) start een BMP-moerasvogelcursus. Zo'n 23 mensen leren de fijne kneepjes van het inventariseren van moerasvogels. In Amsterdam nemen zo'n tien cursisten deel aan de door de Vogelwerkgroep Amsterdam georganiseerde BMP-inventarisatiecursus. Het accent zal liggen op het inventariseren van stadsvogels. In Flevoland gaat de BMP-weidevogelcursus na een succesvol jaar in 2002 (18 deelnemers slaagden) op herhaling. De cursus zit nog niet helemaal vol. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met Frans van der Stoep (tel: 0320-228379). Vogelstudiegroep Rivierenland geeft in Tiel en omstreken ook een op de BMP-leest geschoeide cursus. Ook hiervoor zijn nog enkele plaatsen beschikbaar. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Hans de Boer (tel: 0344-615410). In de Kempen tenslotte nemen ruim 25 cursisten deel aan de BMP-cursus welke door VWG de Kempen georganiseerd wordt.

Inmiddels hebben we twee cursussen op de plank liggen: de BMP-inventarisatiecursus *Vogels, van Kijken naar Waarnemen* en de opstapcursus *Vogels, van Herkennen naar Meten*. Bij de opstapcursus maakt de cursist in vogelvlucht kennis met de meeste projecten van SOVON. In voorbereiding is een nieuwe cursus voor het inventariseren van kolonievogels en zeldzame soorten. Deze draagt de voorlopige titel: *Het ABC van het LSB, kolonievogels en zeldzame soorten inventariseren*. Over deze cursus later meer. Zelf interesse in het volgen of geven van een SOVON-cursus? Stuur een mailtje naar harvey.vandiek@sovon.nl voor meer informatie.

Harvey van Diek, cursuscoördinator

Rectificatie Grote Kruisbek

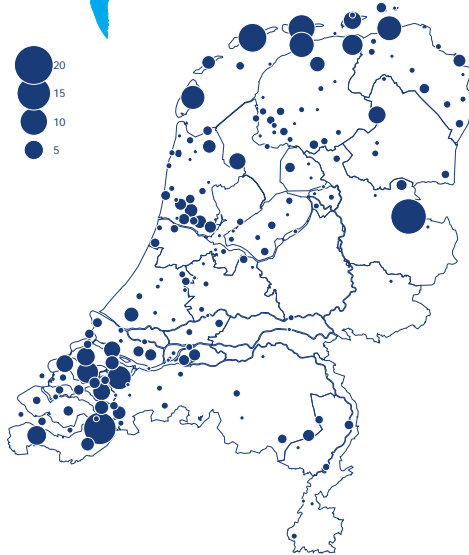
In het artikel over de Grote Kruisbek in de vorige SOVON-Nieuws is in de grafiek met het seizoensverloop, door een fout bij de vormgever, de verkeerde x-as genomen. De grafiek loopt van juli tot en met juni (en niet van januari-december). Verder attendeerde Hans Schouten, die de soort in de duinstreek uitgebreid bestudeerde en prachtig fotografeerde, ons erop dat de vogels aldaar vrijwel uitsluitend in Oostenrijkse en Corsicaanse dennen foerageerden, en niet op grove dennen (die daar ook weinig voorkomen).

Recent verscheen de lang verwachte derde editie van de *Waterbird Population Estimates* van Wetlands International. Een document dat een belangrijke rol vervult in de aanwijzing van bijvoorbeeld Ramsar gebieden en Speciale Beschermingszones onder de EU-Vogelrichtlijn. Want aan de hand van actuele populatiegroottes is het mogelijk bij toekomstige aanwijzingen nieuwe 1% normen te hanteren. Actualisering van de gegevens was onder meer mogelijk dankzij het uitgebreide Nederlandse netwerk aan watervogeltellers. Van een aantal soorten (vooral ganzen en zwanen) concentreert zich immers een groot aantal juist in ons land. *Waterbird Population Estimates* (ISBN 90 5882 012 2), te bestellen via Natural History Book Service, 2-3 Wills Road, Totnes, Devon TQ9 5XN, Groot-Brittannië, www.nhbs.co.uk. Zie ook www.wetlands.org.

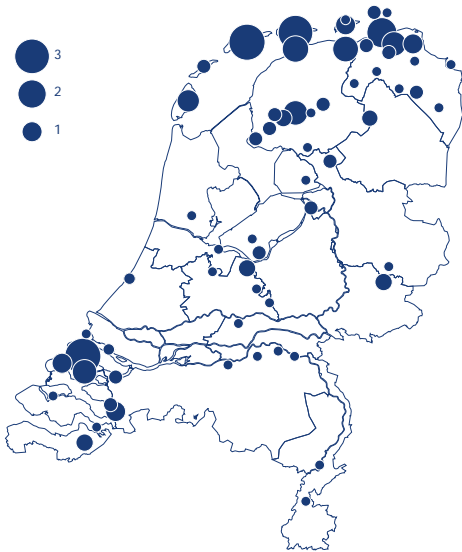
Minder Tafeleenden

Niet alle soorten doen het goed. De Tafeleend laat al jaren een neerwaartse trend zien en de aantallen tijdens de laatste midwintertellingen vormen hierop geen uitzondering. In 2000 werden er nog 50.000 Tafeleenden vastgesteld, in 2001 was er een halvering naar ruim 25.000. Bij zo'n scherpe afname ga je je afvragen of er groepen gemist zijn of andere telfouten in her spel zijn, maar in januari 2002 werden tot nu maar zo'n 22.000 Tafeleenden gemeld. Hier lijkt dus wel degelijk sprake van een dramatische achteruitgang. Eerder werd een vergelijkbare trend ook elders in Noordwest-Europa gesignaleerd, maar deze vlakke af in de jaren negentig. Net als bij

Figuur 1. Gemiddelde verspreiding van Blauwe Kiekendief tijdens de midwintertellingen in januari 2000-2002.

Figuur 2. Gemiddelde verspreiding van Ruigpootbuizerd tijdens de midwintertellingen in januari 2000-2002.

Roofvogels in de midwintertelling

Tijdens de watervogeltellingen in Nederland wordt tegenwoordig ook een selectie van roofvogelsoorten in kaart gebracht. Het gaat daarbij om overwinterende roofvogels die deels aan waterrijke gebieden zijn gebonden. Van soorten als Zeearend, Blauwe Kiekendief, Ruigpootbuizerd, Smelleken en Slechtvalk ontstaat zo een redelijk tot goed beeld van het voorkomen. Deze bijdrage gaat in op de resultaten van de afgelopen vier seizoenen.

Grootschalige roofvogeltellingen zijn niet nieuw. Eind jaren zeventig en begin jaren tachtig werden landelijke wintertellingen van roofvogels georganiseerd door de Landelijke Werkgroep Roofvogeltellingen (LWRT). In een aantal opeenvolgende winters werd soms de helft van Nederland onderzocht. In vrijwel dezelfde periode kwam ook de winter- en trekvogelatlas tot stand en ontstond een compleet beeld van de Nederlandse roofvogelbevolking in de winter. Sindsdien zijn wintertellingen van roofvogels vooral een regionaal fenomeen. Gebieden als Drenthe, Flevoland, Hoeksche Waard en Schouwen-Duiveland worden in de winter al jarenlang fanatiek op roofvogels onderzocht. Landelijke aantalsontwikkelingen van overwinterende roofvogels worden vastgelegd met het PTT-project. Met ingang van 1999 zijn tijdens de midwintertelling van watervogels in januari sommige niet-watervogelsoorten aan het telformulier toegevoegd, waaronder naast de eerder genoemde roofvogels ook Bruine Kiekendief en Visarend. Werden de aantallen van al deze soorten eerst nog

schoorvoetend aan de formulieren toe-
vertrouwd, inmiddels doet iedereen
mee aan het tellen van de extra soorten.

Landelijke schattingen achterhaald? De vraag is natuurlijk hoezeer de aantallen tijdens de midwintertellingen afwijken van de schattingen in de jaren tachtig (LWRT) en negentig (Bijlsma 1999). Het gemiddelde aantal van 270 Blauwe Kiekendieven dat tijdens de laatste vier midwintertellingen werd gezien, staat in schril contrast met de landelijke schatting van 1000 voor de jaren negentig en is ook lager dan de landelijke tellingen van de LWRT rond 1980 (tabel 1). Hetzelfde geldt voor de Ruigpootbuizerd, waarvan het hoogste aantal tijdens een midwintertelling 56 bedraagt, tegenover een landelijke schatting van 500 exemplaren in de jaren negentig. Gezien de neergaande trend van de PTT-index is dat niet verwonderlijk. En hoewel met de midwintertelling lang niet alle stukken Nederland worden bekeken, wijst alles er toch op dat winterpopulaties van 500 Ruigpootbuizers en 1000 Blauwe Kiekendieven tot het verleden behoren. Vooral de Ruigpootbuizerd is tegenwoordig een schaarse verschijning geworden.

Anders is dat met de Slechtvalk, want met de groei van de Fenno-Scandinavische broedpopulatie en de zich uitbreidende populaties in Duitsland en België, nam de landelijke schatting toe tot van 40-70 individuen in 1978-83 tot 150-210 in 1995-98. Alleen al met de midwintertelling van 2002 werden 147 Slechtvalken geteld. Met de vogels erbij die zich ophouden in agrarische gebieden (waar alleen ganzen en zwanen worden geteld) zou een totaal voor Nederland

Tabel 1. Getelde aantallen roofvogels tijdens de midwintertellingen 1999-2002. Ter vergelijking zijn ook de aantallen uit januari 1982 opgenomen (gegevens LWRT; Doevendans et al. 1982). Ook toen werden vrijwel alle Nederlandse wateren geteld, aangevuld met een groot deel van het landelijk gebied in vooral Noord-Nederland en het Deltagebied.

soort	1999	2000	2001	2002	gem.1999-2002	1982
Zeearend	2	5	6	9	6	2
Bruine Kiekendief	65	125	99	58	87	23
Blauwe Kiekendief	203	265	229	349	270	489
Ruigpootbuizerd	45	35	29	56	44	126
Visarend	0	2	1	4	2	2
Smelleken	35	48	47	47	45	150
Slechtvalk	107	108	107	147	120	19

op dit moment wel eens de 200 individuen kunnen passeren.

Verspreiding

Aan de verspreiding van de Blauwe Kieken (figuur 1) valt weinig op in vergelijking met de winteratlas. Belangrijke concentraties worden vastgesteld op de Waddeneilanden, in de Delta en hier en daar in het binnenland zoals rond de Engbertsdijkvenen (slaapplaats). Toch pakken de aantallen veel lager uit. Zo werden op de Waddeneilanden in januari 1982 liefst 85 Blauwe Kieken geteld, terwijl het gehele Waddengebied bij een vergelijkbare teldekking in januari 2001 'slechts' 30 exemplaren opleverde. Bij de Ruigpootbuizerd (figuur 2) valt op dat de soort tegenwoordig verstek laat gaan in de duingebieden op de Hollandse kusten, en ook op de Waddeneilanden in de duinen met een lampje gezocht moet worden. Niet alleen de drastische afname van muizen en konijnen lijkt daarvoor verantwoordelijk, maar misschien ook de neiging noordelijker te overwinteren (gezien ook de afnemende aantallen die in Falsterbo, Zuid-Zweden, worden gezien).

Gedekte tafel

Wat voedselaanbod betreft, heeft een Slechtvalk in ons land niet te klagen. In watervogelrijke gebieden is het meestal al jaren vaste prik dat Slechtvalken winterterritoria bezetten (zie verspreiding in figuur 3). Dat er zoveel Slechtvalken in Nederland aanwezig zijn, is dan ook vooral een gevolg van de grote concentraties watervogels die zich in ons land ophouden. Dit komt ook tot uitdrukking in figuur 4, waar per telgebied de aantallen Slechtvalken zijn uitgezet tegen het aantal getelde watervogels. De prooiselectie is overigens divers. Op Griend zijn vooral Bonte Strandlopers (in januari 2001) en Rosse Grutto's (in april 2001) gewilde prooien. Slechtvalken rond de Friese meren lijken meer oog te hebben voor Kokmeeuwen die er de nacht doorbrengen en overdag in grote groepen op de kleigraslanden in het noordwesten van deze provincie foerageren. Naast de Slechtvalken die onrust stoken op de slaapplaats worden deze meeuwen overdag belaagd door valken die vanaf hoogspanningsmasten opereren. In de open delen van laag-Nederland vormt ook de Smient een aantrekkelijke prooi.

Lokganzen voor Zeaarenden?

Met de populatiegroei en areaaluitbreiding van Zeaarenden in Noord- en Midden-Europa is ook het aantal overwinteraars in Nederland sinds halverwege de jaren tachtig licht toegenomen. Tijdens

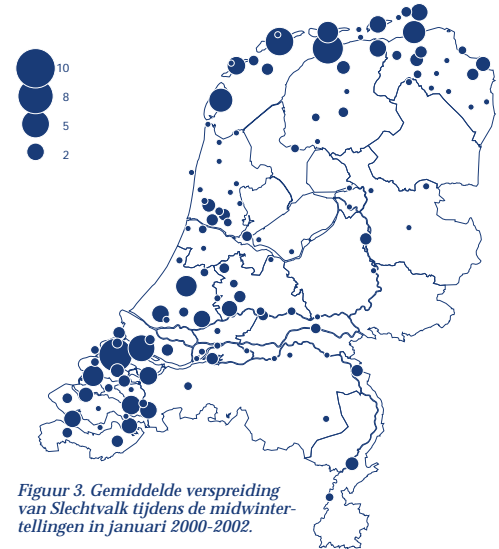
de midwintertelling van 2002 werden 9 individuen gemeld, evenveel als in 1983/84 en 1995/96 (wat destijds als 'veel' werd beschouwd). De verspreidingskaart (figuur 5) toont de ligging van de belangrijke gebieden, zoals het Verdrongen Land van Saeftinge, de Biesbosch en het Lauwersmeer. De soort vindt hier rust, ruimte en veel watervogels. Dat worden twee juveniele exemplaren ook tijdens de afgelopen midwintertelling in het Sneekermeer-gebied, waar natte zomerpolders zich uitstrekken en tienduizenden Kol- en Brandganzen 's nachts samendromden. De ganzenflappers in het gebied schrokken zich dan ook een hoedje toen één van de Zeaarenden een pas losgelaten loggan in de lucht greep en naar de grond drukte. De tellers van ganzen-slaapplaatsen in het gebied memoreerden de enorme onrust onder ganzen in de vroege ochtend, iets wat het tellen van de 'wolken ganzen' er overigens niet eenvoudiger op maakte.

Na vier seizoenen roofvogels tellen tijdens de midwintertelling is het duidelijk dat het bijhouden van extra soorten tijdens de watervogeltellingen zinvol is. Na verloop van jaren zal ook meer inzicht ontstaan in de aantalsontwikkelingen en kunnen de gegevens een belangrijke aanvulling op het PTT vormen. *Blijf ze dus tellen die roofvogels!*

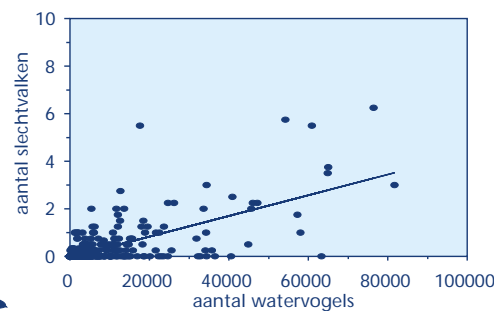
Romke Kleefstra

Literatuur/meer lezen

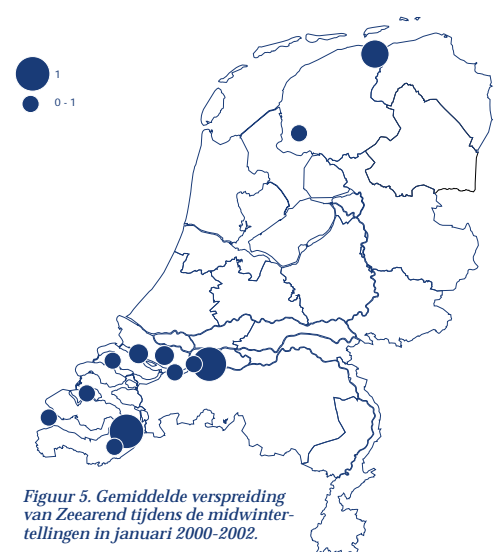
- Bekhuis J., Hustings F. & van Winden E. 1999. Zeaarenden in Nederland in 1945-1997. Het Vogeljaar 47: 145-153.
- Bijlsma R.G. 1999. Onze roofvogels. Werkgroep Roofvogels Nederland, Appelscha.
- Boele A., van Turnhout C., Koffijberg K. & Plate C. 1999. Aantalsontwikkelingen van overwinterende roofvogels in Nederland in 1980-97. De Takkeling 7 (3): 173-189.
- Doevendans J.A.J.P., Jonkers D.A., van Leeuwen J.F.N., Müskens G.J.D.M., Thissen J.B.M. & Visser D. 1982. Roofvogeltellingen in Nederland in januari 1982. Limosa 55: 121-124.
- Hustings F. & van Winden E. 1998. Slechtvalken terug uit een diep dal. SOVON-Nieuws 11 (4): 14-16.
- Ouweneel G. 1997. Zeaarenden in de noordelijke delta. Het Vogeljaar 45: 110-113.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.

Figuur 3. Gemiddelde verspreiding van Slechtvalk tijdens de midwintertellingen in januari 2000-2002.

Figuur 4. Aantal Slechtvalken per hoofdgebied afgezet tegen het aanbod aan watervogels (eenden, steltlopers en meeuwen).

Figuur 5. Gemiddelde verspreiding van Zeaarend tijdens de midwintertellingen in januari 2000-2002.

Geen tob- maar ongekend topjaar voor de IJsvogel

We hadden geen beter jaar kunnen uitkiezen voor 'het jaar van de IJsvogel' dan 2002 want heel Nederland leek wel overstelpt met de blauwe beekjuwelen. Geholpen door de zachte winters van de laatste jaren kon de blauwe flits hoogtij vieren. Ook in de media werd er veel aandacht aan de fotogenieke IJsvogels geschonken. Voor het eerst kon men zijn waarneming nu doorgeven op de website. Vanaf mei ging het digitale formulier de lucht in en sindsdien regende het waarnemingen. Ook via het reguliere monitoringproject voor de IJsvogel, het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels, werd de IJsvogel in 2002 goed in kaart gebracht.

Hekkensluiter voor wat betreft de waarnemingen per provincie is Flevoland met 'slechts' 39 waarnemingen. Onder de inzenders zat een aantal 'grootleveranciers'. Hieronder de top 15:

1. Joop de Carpentier, Apeldoorn, 26 waarnemingen.
2. Ad van Lith, Bakel, 16 waarnemingen.
3. Michel Klemann, Meppel/Zutphen, 16 waarnemingen.
4. Walter Appels, Tilburg, 14 waarnemingen.
5. Joop van Ardenne, Zwolle, 12 waarnemingen.
6. Henk de Vos, Doetinchem, 11 waarnemingen.
7. Bernd Steenbergen, Leusden, 9 waarnemingen.
8. Eckhart Heunks, Utrecht, 9 waarnemingen.
9. Erik van Dijk, Nijmegen, 8 waarnemingen.
10. Rinus Dillerop, Groningen, 8 waarnemingen.
11. Hans Pieterse, Zijdewind, 8 waarnemingen.
12. Rutger Rotscheid, Amsterdam, 8 waarnemingen.
13. Frank van Zon, Breda, 6 waarnemingen.
14. R. van Oosterom, Veenendaal, 6 waarnemingen.
15. Roel Nabben, Weesp, 6 waarnemingen.

IJsvogels het hele jaar in het hele land. De teller stopte aan het einde van het jaar bij 1379 doorgegeven IJsvogels. In totaal gaven 1038 waarnemers hun meldingen door, waarvan 987 via internet. Het grootste deel van de inzenders bleek geen SOVON-lid. In figuur 1 is te zien wanneer de meeste waarnemingen werden gedaan. De piek in de eerste decade van september is te verklaren door de vele jongen die dan nog rondzwerven, terwijl tegelijkertijd ook vogels uit landen ten oosten van ons beginnen te arriveren.

In figuur 2 ziet u de meldingen per gemeente, zodat inzichtelijk wordt waarvandaan de meeste IJsvogels gemeld werden. Dit impliceert natuurlijk niet noodzakelijkerwijs dat daar ook de meeste IJsvogels zaten. Opvallend veel waarnemingen kwamen uit grote steden als Amsterdam en Rotterdam. De noordelijke provincies en Zeeland bleken stiefmoederlijk bedeed met IJsvogels. Ook uit Limburg, toch een provincie met veel broedende IJsvogels, kwamen relatief weinig meldingen. Zuid-Holland, een provincie die niet bekend staat om zijn IJsvogels, scoorde goed.

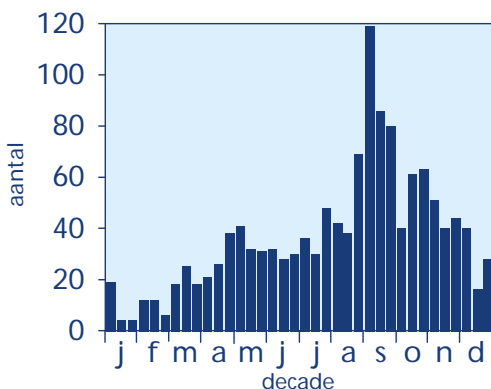
Als we kijken naar het aantal ingezonden waarnemingen per provincie dan is Noord-Brabant koploper met 207 inzendingen. Uit Gelderland kwamen 203 waarnemingen, Zuid-Holland 170, Overijssel 164, Noord-Holland 146, Utrecht 102, Groningen 69, Limburg 56, Drenthe 54, Friesland 53 en Zeeland 52.

Het totaaloverzicht doorlopend, bleek dat veel waarnemers het geluk hadden een IJsvogel bij de vijver in de achtertuin te zien. Daarbij viel op dat er met enige regelmaat een goudvisje of goudwinde verdween. Pechvogels troffen een dode IJsvogel aan onder een ruit of glazen afscheidingswand. Dit gebeurde vaker dan gedacht, want we kregen in totaal een twintigtal meldingen van doodgevlagen IJsvogels (1.5% van alle waarnemingen). Buiten het bestek vallend, maar wel leuk, is de melding vanuit Portugal (leve het digitale tijdperk!) van een boven zee vissende IJsvogel.

Broedende IJsvogels

Met de voortekenen van een goed ijsvogeljaar zijn veel tellers op pad gegaan. Dankzij regionaal opgezette bekendtellingen in traditioneel goed bezette gebieden (bijv. Twente, Midden-Brabant en Midden- en Zuid-Limburg) is de IJsvogel

Foto: Olaf Klaassen

Figuur 1. Aantal meldingen van IJsvogel in 2002, uitgezet per maandecade.

Foto: Corné van Oosterhout

gel vrij compleet in kaart gebracht; niet minder dan 505 territoria/broedgevalen zijn gemeld. Een klein deel hiervan heeft evenwel betrekking op tweede (of zelfs derde) broedsels. Houden we rekening met de nog onvolledige overzichten van West-Brabant en de Veluwe, dan komt de schatting voor 2002 uit op maar liefst 550-600 broedparen. Het hoogste aantal ooit in Nederland, voor zover valt te reconstrueren vanaf de jaren zeventig. Het aantal broedparen van de IJsvogel volgt vrij strikt de strengheid van de winter, zodat het KNMI ons veel zou kunnen vertellen over het populatieverloop van vóór het begin van de IJsvogeltellingen. De winters van 1995/96 en 1996/97 waren de laatste strenge winters. Ze zorgden voor een slachting onder de broedpopulatie. Was de schatting voor 1995 nog 400 broedparen, in 1996 waren er nog maar 80 over en hooguit 50 in 1997. Daarna begon het herstel dat zijn (waarschijnlijk) voorlopig hoogtepunt in 2002 vond. Of de lijn in 2003 wordt voortgezet, is niet aanneemelijk, gezien de korte vorstperiodes in december en januari. Dat zullen de tellingen in 2003 moeten uitwijzen. De verspreiding van de IJsvogel in 2003 laat ons goed zien hoe de stand van zaken van het water- en natuurbeheer is. Als broedplaatsen zijn steilwanden essentieel, waarbij het kan gaan om oevers van beken en rivieren, wortel-

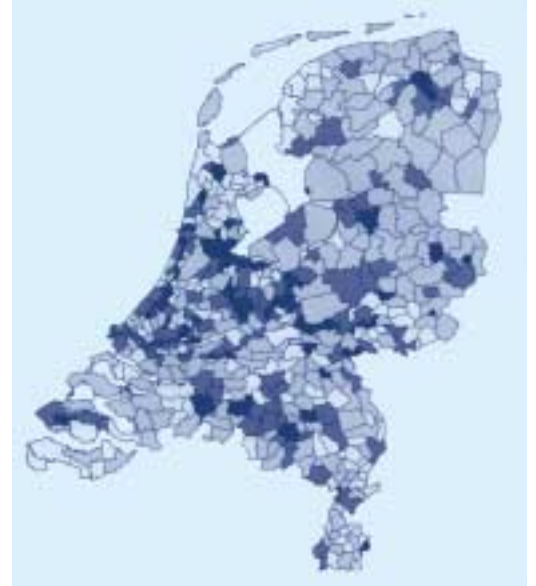
kluiten van omgewaaide bomen of afgravingen. Daarnaast zijn een goede visstand en helder water van belang. Momenteel is er blijkbaar voor de IJsvogel ruimschoots broedgelegenheid en voedsel beschikbaar. De beken en riviertjes van Oost- en Zuid-Nederland vormen traditioneel de belangrijkste broedgebieden, evenals waterrijke gebieden als de Biesbosch en De Wieden (zie figuur 3). Zo leverde de integrale telling in Twente 50 broedparen op (schatting 60-65 paren), een mooie prestatie. Het westelijk deel van Overijssel was nog eens goed voor eenzelfde aantal. De Achterhoek herbergde minimaal 28 broedparen. De VWG Arnhem wist in haar werkgebied zeker 25 paren op te sporen.

Het lijkt erop dat in de belangrijkste Zuid- en Midden-Limburgse gebieden de top vorig jaar al was bereikt. Daar leverde de bekendtelling ongeveer 30 paren op, waaronder acht langs de Geul. Elders in Zuid-Limburg zaten langs de Maas tot Roermond minimaal twaalf broedparen en langs de Roer tien (beide niet meer dan in 2001). Wat noordelijker, in de Gelderse Poort, werd met 16 broedparen het aantal van 20 uit 2001 ook al niet gehaald. Mooie aantallen komen uit Noord-Brabant (tussen Den Bosch en Tilburg 37 paren), De Wieden in Noordwest-Overijssel (10) en de Biesbosch (20).

Ook buiten de traditionele gebieden waren er in 2002 tientallen territoria dan wel broedparen. Wat te denken van 22 paren in Zuid-Holland en maar liefst 19 in Friesland!

“Het Jaar van.....” gaat door. We danken alle waarnemers voor de inzending van ‘hun’ IJsvogel en hopen dat de broedvogelstand ook de komende jaren goed in kaart wordt gebracht. SOVON gaat in 2003 verder met speciale aandacht voor een andere wintergevoelige soort, de Roerdomp (zie hiernaast).

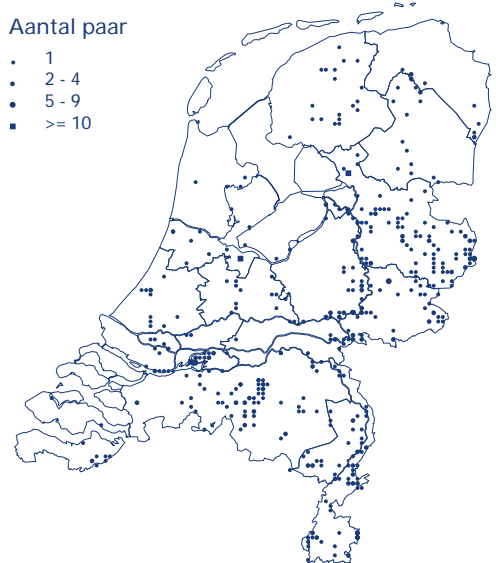
Harvey van Diek &
Michiel van der Weide

Figuur 2. Overzicht van het aantal via de website doorgegeven meldingen van IJsvogels per gemeente in 2002.

Aantal paar

- 1
- 2 - 4
- 5 - 9
- >= 10

Figuur 3. Gemelde broedparen of territoria van de IJsvogel in Nederland in 2002 (aanvullingen welkom).

2003 Jaar van de Roerdomp

De Roerdomp laat zich niet zo gemakkelijk vangen in het kijkerbeeld. Het geluid is echter zeer kenmerkend en op grond daarvan wordt meestal het aantal territoria bepaald. Uit onderzoek blijkt echter dat bij meer bezoeken het aantal territoria soms hoger uitpakt dan normaal wordt aangehouden. Verder schijnt iedere Roerdomp anders gebekt; z'n roep, zo blijkt uit sonogrammen, is te vergelijken met een vingerafdruk. Met behulp van deze individuele herkenning blijkt dat menig inventariseerder door de roepende Roerdampen op het verkeerde been kan zijn gezet; het hoeft niet altijd dezelfde vogel te zijn die roept. We weten al heel wat van de Roerdomp, maar de inventarisatie is nog steeds omgeven met de nodige geheimzinnigheid. Denk hier maar eens aan wanneer u op een mooie, koude april-ochtend met genoeg luistert naar een hoempende, onzichtbare Roerdomp.

SOVON heeft 2003 uitgeroepen tot het *Jaar van de Roerdomp*. Dit sluit mooi aan op de activiteiten die Vogelbescherming Nederland voor deze soort ontplooit. Met het verschijnen van het Beschermingsplan Moerasvogels in 2000 is er veel aandacht gekomen voor de Nederlandse moerassen. De Roerdomp is één van de dertien aandachtsoorten van dit plan; ook de Europese Unie heeft een *Species Action Plan Bittern* gemaakt. De Roerdomp, waarvan er nog maar een paar honderd in ons land aanwezig zijn, is een prachtige ambassadeur voor waardevolle moerassen. Over de verspreiding en aantallen van de Roerdomp weten we vrij veel (zie de broedvogelatlas), maar komend broedseizoen willen we graag met extra inspanningen in één jaar komen tot een volledige, landdekkende inventarisatie. Die extra inspanningen zijn nodig omdat de indruk bestaat dat de soort soms onderteld wordt. Hoeveel Roerdampen zitten er in Nederland, zijn er recent nieuwe gebieden bezet en hoeveel Roerdampen zitten er momenteel in de echte bolwerken? Deze informatie is belangrijk om onze moerasgebieden en de Roerdomp goed te kunnen beschermen.

We roepen bij dezen alle broedvogeltellers op extra aandacht te besteden aan de Roerdomp. Bezoek eens dat rietveld waar mogelijk Roerdampen zitten en probeer de bekende gebieden wat vaker

speciaal voor deze soort te bezoeken. Houdt bij de inventarisatie en interpretatie van de waarnemingen wel de onderstaande adviezen in de gaten:

- bezoek alle geschikte delen in het terrein in de periode van twee uur voor zonsopgang tot zonsopgang, eventueel middels een eerste 'snelle' ronde;
- breng minimaal drie bezoeken speciaal voor de Roerdomp in de periode van begin april tot half mei bij gunstige weersomstandigheden (droog en deels onbewolkt);
- teken waarnemingen van hoempende vogels in en doe dat ook (apart) met de overige waarnemingen;
- maak bij de interpretatie gebruik van waarnemingen van hoempende vogels en overige waarnemingen. Houdt rekening met verplaatsingen. Bij concentraties uitgaan van gelijktijdig hoempende vogels ('uitsluitende' waarnemingen). Waarnemingen van niet-gelijktijdig geregistreerde Roerdampen inpassen in bestaande territoria binnen een afstand van 1000 m, of als apart territorium honoreren bij een waarneming op meer dan 1000 m (fusieafstand);
- van een territorium is sprake indien er één waarneming (roepend of volwassen individu) is gedaan tussen 1 april en 10 juni;
- gelieve geluidsnabootsing achterwege te laten, dit kan verstoring tot gevolg hebben.

Geef uw waarnemingen van de Roerdomp door via de homepage van SOVON!
www.sovon.nl

Via de homepage van SOVON kunnen waarnemingen van de Roerdomp gemeld worden. Dit geldt voor waarnemingen binnen en buiten het broedseizoen (vanaf 1 januari 2003). De telresultaten van systematisch gebiedsinventarisaties ontvangen we graag op formulier en kaart. Op de homepage kunt u meer lezen over het jaar van de Roerdomp en over de Roerdomp zelf.

Meer informatie over het project volgt in de districtsnieuwsbrieven en op de homepage van SOVON. Met moerasvogeltellers die meedoen aan het BMP of LSB zal contact worden opgenomen. Aan tellers wordt gevraagd een speciaal ontwikkeld (eenvoudig) formulier in te vullen en de waarnemingen op een kaart aan te leveren. Voor vragen of aanmeldingen kan contact worden opgenomen met de districtscoördinator of ondergetekenden.

Op kleinere schaal gaat SOVON onderzoek doen naar de inventarisenauwkeurigheid van de Roerdomp, om zo meer inzicht te krijgen in het aantal benodigde bezoekronden. Hiervoor zijn we op zoek naar enthousiaste vogeltellers, vooral in Roerdomp-kerngebieden. Hieraan gekoppeld worden de mogelijkheden verkend om met geluidsoptnames te bepalen of het steeds dezelfde Roerdomp is die roept of niet. Door meerdere jaren in hetzelfde gebied de geluiden op te nemen, kunnen we mogelijk zelfs inzicht krijgen in de jaarlijkse overleving van individuele Roerdampen. Met de informatie van deze onderzoeken kunnen we de monitoring en bescherming van de Roerdomp verbeteren en uitbreiden.

Michiel van der Weide & Chris van Turnhout, 024-6848148;
michiel.vanderweide@sovon.nl

18

Klimaatverandering: de Natuur-kalender brengt het in beeld.

Wanneer horen we de Grote Bonte Specht voor het eerst roffelen in het vroege voorjaar? Wanneer staan de eerste meidoorns in bloei? Wanneer zien we de laatste atalanta vertrekken richting Middellandse Zee? En is dat veranderd in de loop der jaren? Vragen waar het Natuurkalender-project een antwoord op probeert te krijgen met behulp van amateur-waarnemers en wetenschappers.

De Natuurkalender

Natuurlijke processen als de start van vogeltrek, het verschijnen van vlinders en andere insecten, maar ook de bloei, bladvorming en -val van planten vinden elk jaar in een vaststaande periode plaats. Zo vormen ze de natuurkalender. Temperatuur, neerslag en daglengte zijn van grote invloed op deze kalender. De tak van wetenschap die deze verschijnselen in de natuur bestudeert, heet fenologie.

Sinds 2001 verzamelt het Natuurkalender-project gegevens over planten, vlinders en vogels (zie kader). Aan dit initiatief van Wageningen Universiteit en Vara's Vroege Vogels werken o.a. de Vlinderstichting, WNF en SOVON mee. Financieel wordt het project gesteund door Stichting Weten en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

We hebben gezamenlijk een viertal doelen voor ogen, te weten:

- het vergroten van ons inzicht in de gevolgen van klimaatverandering voor de natuur in Nederland;
- het vergroten van de betrokkenheid van mensen bij de natuur in hun directe omgeving;
- het in kaart brengen van de gevolgen van veranderingen in de natuur voor gezondheid, landbouw en bosbouw;
- het ontwikkelen van interactieve ecologische educatieprogramma's voor scholieren en volwassenen.

De kwestie Bonte Vliegenvanger

Een mooi voorbeeld van interactie tussen temperatuur, insecten en vogels is de Bonte Vliegenvanger. Het Nederlandse voorjaar is de laatste 20 jaar steeds warmer geworden. Uit fenologiegegevens van de Vogelwerkgroep Arnhem blijkt echter dat deze uitgesproken

zomervogel niet eerder terugkomt uit zijn overwinteringsgebied dan vroeger. Hij kan in tropisch Afrika immers niet inschatten wanneer het Nederlandse voorjaar begint. Zijn de vogels eenmaal hier, dan moeten de vrouwtjes in alle haast een nest bouwen en eieren leggen om nog op tijd te zijn voor de insectenpiek (rupsen!) die onontbeerlijk is bij het grootbrengen van de jongen. Aangezien deze piek vervoegd is, parallel aan de temperatuurstijging, maar de aankomstdatum van de vogels onveranderd bleef, is de optimale afstemming van broeden op voedsel in het gedrang. Hoewel Bonte Vliegenvangers tegenwoordig wel wat vroeger tot broeden overgaan dan in het verleden, is dit niet voldoende om het vervoegde voorjaar bij te houden!

Meedoen?

Iedereen kan meedoen met de Natuurkalender. Tot nu toe kan het project bogen op 2000 waarnemers. Men kan deelnemen door een aantal vogels, planten en/of vlinders in de eigen omgeving in de gaten te houden en eerste waarnemingen door te geven. Uiteraard is het belangrijk de instructies uit de handleiding goed te volgen. Deze is via de website (www.natuurkalender.nl) als PDF beschikbaar of kan

Welke vogelsoorten doen mee in het Natuurkalender project?

- Boerenzwaluw • Bonte Vliegenvanger
- Fitis • Gierzwaluw • Goudplevier • Grauwe Vliegenvanger • Grote Bonte Specht
- Grutto • Kievit • Knobbelswaan • Koekoek
- Koolmees • Kraanvogel • Kolgans
- Koperwiek • Regenwulp • Roodborsttapuit • Smient • Tapuit • Tjiftjaf • Vink
- Wielewaal • Wilde eend • Zearend

via Mark Grutters van Wageningen Universiteit (adres onderaan) worden aangevraagd.

Waarnemingen doorgeven kan op twee manieren:

(a) via de fenolijn van VARA's Vroege Vogels, tel. 035-6711338;

(b) via www.natuurkalender.nl: de waarneming is meteen terug te zien in de kaartjes op de website!

Op de website is ook informatie te vinden over herkenning van bepaalde soorten, fenologieverschijnselen in het algemeen en onderzoeksresultaten. Via discussieplatforms kunnen wetenschappers en amateurs van gedachten wisselen. Ook is er wekelijks nieuws over te verwachten waarnemingen of opvallende gebeurtenissen. Hieraan wordt ook aandacht besteed door Vroege Vogels.

Meer informatie?

Kijk voor meer informatie allereerst op www.natuurkalender.nl of neem contact op met Mark Grutters, Wageningen Universiteit, tel. 0317-485090.

Carolyn Vermanen

Er was al een tijdje behoefte aan, een mooie SOVON-poster. Te gebruiken om SOVON voor het voetlicht te brengen op stands en bij lezingen. Maar niet in de laatste plaats ook om aan vogelwerkgroepen aan te bieden. VWG's kunnen deze poster bijvoorbeeld gebruiken om tellingen die zij houden aan hun leden kenbaar te maken. Er is ruimte vrij gehouden om een en ander op te schrijven. Ze zijn aan te vragen bij SOVON. Bel of mail, dan worden ze gratis toegestuurd.

De Steenuil roept om hulp

Wat dacht u ervan om in het voorjaar in de nacht op pad te gaan, op zoek naar Steenuilen? Zorg voor een apparaat dat het geluid van het baltsroepende mannetje ten gehore brengt. Ga op een geschikte plek staan, speel het analoge of digitale geluid af, en dan maar wachten. Altijd spannend of de verlossende roep van een echte Steenuil uit de duisternis weerklinkt. "Hoor ik nu een tweede uil of zingt het geluid nog na in m'n oren?" Met een beetje geluk komt de maker wel in beeld, of doorbreekt het geluid van een Bosuil, overtrekkende ganzen, Smienten of steltlopers de donkere nacht. Wij willen graag dat u meehelpt Steenuilen op te sporen, om zo een goed beeld te krijgen van de stand en ontwikkelingen daarin. Dit alles natuurlijk met het doel om dit fiere uiltje voor ons platteland te behouden.

Uil in de problemen

Het gaat niet goed met de Steenuil. Volgens de nieuwe broedvogelatlas waren in 1998-2000 nog maar 5500-6500 paren in ons land, tegen 8000-12.000 rond 1980.

Op veel plaatsen in het land wordt de stand al jarenlang op de voet gevolgd, en maar al te vaak is de uitkomst in mineur. Eind jaren negentig leidde dit tot oprichting van de Stichting Steenuilenoverleg Nederland (STONE) en het uitbrengen door Vogelbescherming Nederland van een Plan van Aanpak. Hoewel er allerlei tellingen bij STONE of SOVON terechtkomen via nestkaarten of Broedvogel Monitoring Project (BMP), blijken deze gegevens onvoldoende om goed greep te krijgen op wat er met het uiltje aan de hand is. Afgelopen jaar is op initiatief van de stuurgroep van het Plan van Aanpak en in opdracht van Vogelbescherming en het Expertisecentrum van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Natuurbeheer door SOVON uitgezocht hoe de actuele verspreiding van de Steenuil en van steenuilonderzoekers in Nederland is, en hoe het telwerk verbeterd kan worden.

Meten is weten

De meeste Steenuil-onderzoekers hebben desgevraagd aangegeven bereid te zijn aan de gang te gaan met inventarisatiewerk en/of nest(kast)onderzoek.

SOVON gaat het in de eerste plaats om deugdelijke landelijke monitoring. Hoewel er in de BMP-proefvlakken heel wat Steenuilen voorkomen (50-200 paren op jaarbasis), zullen er minimaal 25 tot 35 nieuwe telgebieden met Steenuil bij moeten komen. Deze nieuwe telgebieden moeten zo optimaal mogelijk worden verdeeld over de verschillende landschappen, zowel in Steenuil-rijke als -arme gebieden. Het lastige van het BMP is echter, dat in een proefvlak behalve de Steenuil ook andere soorten geïnventariseerd moeten worden. Dit kan een belemmering vormen om nieuwe gebieden te onderzoeken. Het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) biedt wel de mogelijkheid om één soort te tellen, maar voor dit project werd de Steenuil beschouwd als 'niet zeldzaam' genoeg. Mede vanwege de teruglopende stand wordt het nu echter zinvol geacht om de Steenuil ingaande 2003 op te nemen in de LSB-lijst van te onderzoeken soorten.

Steenuil-telgebieden

Met ingang van broedseizoen 2003 kunnen dus speciale gebieden worden aangemeld waar alleen Steenuilen worden geteld. Voorwaarde hierbij is, dat de inventarisatie gedurende tenminste enkele jaren zal plaatsvinden in vastomlijnde gebieden die volledig worden uitgekamd. Tellers kunnen zelf hun gebied

uitzoeken. Kies bij voorkeur een gebied dat u al kent, zodat u kunt inschatten hoeveel tijd de inventarisatie zal kosten en of deze lonend zal zijn. Leg het telgebied bij voorkeur in een voor die omgeving karakteristiek en homogeen landschap. Een telgebied kan natuurlijke (wegen, wateren, bosranden) of kunstmatige grenzen hebben (atlasblokken, km-hokken). Houdt eenmaal vastgelegde grenzen aan, want bij wijziging wordt de vergelijking geweld aangedaan. Voor monitoring is het belangrijk een dusdanig groot gebied te kiezen dat er minimaal 5 paar Steenuilen verwacht mogen worden. Als u geen flauw idee hebt omtrent het voorkomen van deze soort in het beoogde gebied, is het raadzaam eerst een jaar informatie te ver-

U kunt zich aanmelden voor deelname aan het Steenuilen Overleg Nederland door begunstiger van de stichting te worden. Stuur uw naam, adres, telefoonnummer, e-mailadres naar:
Stichting STONE, p/a K. Boer
Benedictijenenstraat 60
1566 LJ Assendelft.

Maak ook minstens 5 euro over op giro 333 08 52 t.n.v. Stichting Stone Steenuilenoverleg Nederland te Raalte en u ontvangt de nieuwsbrief en een uitnodiging voor de jaarlijkse contactdag.

zamen en dan pas de grenzen van het telgebied vast te leggen. In gebieden met vrij veel Steenuilen, zoals hier en daar in Gelderland, Overijssel en Utrecht (26-100 paren per atlasblok) zal een telgebied van 125-500 ha voldoende groot zijn, maar in magere gebieden (minder dan 10 paren per atlasblok) zal het eerder om 2500-5000 ha gaan (1-2 atlasblokken).

Inventariseren is nachtwerk

Het inventariseren houdt in dat het telgebied tussen half februari en half april

minimaal drie maal in de avondschemering (tot rond middernacht) of ochtendschemer (tot een uur voor zonsopkomst) volledig wordt 'afgewerkt' op roepende Steenuilen. Zichtwaarnemingen overdag (februari-augustus) kunnen aanvullingen opleveren, net als contacten met bewoners. Tijdens het inventariseren is het noodzakelijk de baltsroep ten gehore te brengen: een wat monotone 'ghuuk'. Het alarmgeluid, veelal het korte en heftige 'pieuw', is onvoldoende om een territorium vast te stellen, maar vormt in gebieden met lage steenuildichtheden soms de enige aanwijzing. Probeer dan overdag meer informatie te verzamelen. Breng de baltsroep op elke plek ongeveer 10x achtereen ten gehore (bandje, CD of maak het geluid zelf), en kies de volgende plek op 250-500 m afstand. Kijk uit voor dubbeltellingen en verplaatsingen. Gebruik altijd geluidnabootsing, want de werkwijze moet jaarlijks overeenkomen. Noteer alle waarnemingen (met datum en bijzonderheden) op een kaart en bepaal aan het eind van seizoen het aantal territoria. Vul het aantal territoria in het telgebied in op het LSB-formulier voor Zeldzame soorten (voorzijde formulier, met soortenlijst). U kunt de Steenuil (euringcode 7570) invullen op een blanco regel aan het eind van de soortenlijst. Losse meldingen buiten het telgebied kunnen worden ingevuld op de andere zijde van het Z-formulier. Voor uitgebreide informatie wordt verwezen naar de Steenuilen-handleiding van STONE. Een kopie over het inventariseren uit deze handleiding kunt u aanvragen bij SOVON.

Overige gegevens

Beschikt u over monitoring-gegevens teruggaande tot 1990 (eerder mag ook), dan zijn wij daarin hevig geïnteresseerd. Geef s.v.p. niet alleen de aantallen per jaar, maar ook relevante informatie over het onderzoeksgebied (teken grenzen in op kaart) en de werkwijze (alleen nesten of ook territoria; volledigheid). Informatie uit broedbiologisch onderzoek kan het inzicht in aantalsveranderingen vergroten. Nestgegevens kunnen worden ingevuld op de gele nestkaarten die verkrijgbaar zijn bij SOVON.

Meedoen? Vooraf aanmelden!

Meldt uw telgebied voor de start van de inventarisatie bij SOVON aan, en stuur een kaart mee met de precieze grenzen. Dit is belangrijk om dubbel werk te vermijden, want er zijn de afgelopen maanden al toezeggingen gedaan voor inventarisatie in 30 telgebieden. Op zoek kan SOVON kopieën aanleveren van kaarten per atlasblok (geef num-

mers op). En u weet het ...monitoring is er vooral voor volhouders.

Coördinatie

De coördinatie van het monitoring-onderzoek naar de Steenuil valt ingaande 2003 onder verantwoordelijkheid van de SOVON-districtscoördinatoren. Uw aanmelding, kaart met gebiedsgrenzen (alleen in het eerste jaar), telformulier en eventueel nestkaarten kunt u zonder

postzegel opsturen naar SOVON, Antwoordnummer 2505, 6573 ZX Beek-
Ubbergen.

SOVON werkt samen met en speelt gegevens door naar STONE.

**Arend J. van Dijk, Chris van Turnhout
& Henk-Jan Ottens**

Opnieuw influx Witbuikrotgans in januari

Het verschijnen van Witbuikrotganzen rond de jaarwisseling wordt bijna een vaste gewoonte. Deze vogels zijn afkomstig van Spitsbergen en Oost-Groenland, en overwinteren normaliter in Deense wateren en aan de Engelse oostkust. Vorst, en dan vooral hevige sneeuwval, wil de vogels echter wel eens naar onze contreien bewegen. Soms gaat het daarbij extreme aantallen, zoals tijdens de invasies in 1995/96 (800 vogels) en 1996/97 (345; zie Limosa 72: 89-98). Bij een soort waarvan de totale populatie 'maar' 5000 vogels telt, zijn dat geen kleine aantallen. Vorig seizoen (2001/2002) werden de Witbuiken in Denemarken eind december geconfronteerd met ijs en sneeuw, en vrijwel direct daarop verschenen de eerste dieren in ons land. Naar schatting ging het hooguit om zo'n 175 vogels, waarvan de meeste in traditionele gebieden werden gezien: Friese kust, Wieringen en de omgeving van de Putten, bij de Hondsbosche Zeewering (Noord-Holland). Dit seizoen zien we een vrijwel identiek verloop. Tijdens de vorstperiode eind december/begin januari daalde het kwik in Denemarken tot -20°C en viel er een pak sneeuw. Direct de eerste dagen van januari verschenen daarop Witbuikrotganzen aan de Nederlandse kust.

Rond de midwintertelling van half januari waren naar schatting 300-350 individuen in ons land aanwezig. In tegenstelling tot 2001/2002 werden nu ook veel vogels (max. 67) in het Deltagebied aangetroffen. Verder zaten er grotere aantallen rond de Putten (max. 84), op Wieringen (max. 80) en op Texel (max. 36). Daarnaast werden ze gezien langs de Fries-Groningse kust, op Terschelling en langs de Friese IJsselmeerkust. Lang niet alle waarnemingen zijn op dit moment bekend, zodat het mogelijk om nog grotere aantallen gaat. Daarmee schaarft 2002/2003 zich bij de beste drie seizoenen ooit voor de Witbuikrotgans in Nederland. Inmiddels zijn ook vier geringde vogels afgelezen (tenminste drie daarvan in 2001 geringd in Denemarken). Eind januari waren op de meeste plaatsen nog steeds groepen aanwezig, waaronder 94 bij de Putten.

Gebaseerd op informatie van de websites van VWG Walcheren, VWG Alkmaar, VWG Wierhaven, VWG Texel, Lauwersmeer/R. Cazemier, Avifauna Groningen en diverse losse waarnemingen

Kees Koffijberg

Stichting Wólka

Postbus 483
6700 AL Wageningen
Tel: 0317-415205
Fax: 0317-415430
E-mail: info@wolka.org
Website: www.wolka.org

Vogel- en Natuurreizen in Noordoost Polen

Biebrzamoerassen, Oerbos van Bialowieza,
Mazurische Meren

Groepsreizen

Mei: 10-daagse vogelreizen € 637,- all-in
September: 10-daagse najaarsreis € 650,- all-in

Individueel

Vele individuele reismogelijkheden voor vogelaars,
wandelaars, fietsers, kanovaarders,
ouders en kinderen

Wij verzorgen ook reizen op maat

U overnacht bij gastvrije boeren, een van de manieren waarop stichting Wólka de kleinschalige landbouw in Noordoost Polen ondersteunt.

VERREKIJKERS & TELESCOPEN

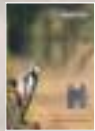
opticron

BGA PC AG N

7x36 • 8.5x36 • 8x42 • 10x42 • 10x50 • 12.5x50

- Compacte, lichtgewicht dakkant-kijker met rubberen bekleding
- Waterdichte constructie met stikstofvulling
- Opticron 'N'-coating en prisma's met fase-coating
- In- en uitdraaibare oogschelpen
- Brede scherpstelknop met nauwkeurige instelling
- Volledig beeldveld, ook voor bril dragers
- Scherpstelling vanaf 2 meter
- 30 jaar garantie

Prijzen vanaf €699

For more information and a copy of our current Catalogue call +44 1582 726522 or visit our on-line Catalogue at www.opticron.co.uk

PO Box 370, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8YR, UK
Fax: +44 1582 723559 E-mail: sales@opticron.co.uk

Deze, en andere kijkers en telescopen, kunt u bekijken bij **Combi Focus Voorburg**
Tel: 070 386 35 19
Fax: 070 387 60 53
Kon. Julianaplein 10
2274 JD Voorburg

IMAGIC WP

65/45 €394 80/45 €528
25xWW (65)/32xWW (80) €245
16-48x (65)/20-60x (80) €275

IS

50/45 €159 60/45 €245
20xW (50)/25xW (60) €95
15-45x (50)/18-54x (60) €125

MM2 52

52/45 €229
MM2 25x €74
MM2 15-40x €147

UDCA

Universele digitale camera adapter €169

IMAGIC TGA

8x32 • 7x42 • 8x42
10x42 • 7x50 • 10x50
Prijzen vanaf €229

SLR FOTO-ADAPTER

€114
IM65 780mm/IM80 985mm
IS50 585mm/IS60 700mm
MM2 530mm

Vogelreizen Spanje NATURA ARAGON

is de specialist

Extremadura winter, eind januari
Kraanvogels & Pyreneeën, eind februari
Canarische eilanden, maart
Doñana & Zuid-Spanje, maart & april
Extremadura, La Mancha & Gredos, april/mei
Ebro Delta, Monegros & Pyreneeën, mei
Aragón & Pyreneeën, juni
NIEUW: Ordesa: vogels & vlinders, juni/juli
Tarifa - Zuid-Spanje, september
Pyreneeën, Vogels & vleermuizen, oktober
Nieuwe publicatie: Vogelatlas Ordesa

Gratis kleurenbrochure:
NATURA ARAGON: (072) 512 40 31
Internet: www.na.tiu.nl
vakantiehuisjes te huur aan voet van Pyreneeën
(wij verzorgen ook groepsarrangementen naar wens)

Farm Lator
uw Nederlandse gastheer in NO Hongarije

Een Keizerarend bij de koffie?

Groepsreizen, individuele arrangementen (ook kamperen) en maatwerk.
Een beproefde reisadres voor de ware rust- en natuurliefhebber, op de grens van de Karpaten en de Hongaarse steppen. Tel.: 0181-693939 of www.farmiator.hu

Steun natuur in:
Rusland en Siberië
Oekraïne Roodhalsgans, Baltsend
Auerhoen, Wolgadelta + steppe,
Altai gebergte+steppe, Oessoeriland,
Yenisey Seebohm's Siberië,Arctisch
Siberië: Rossmeeuw (fotografen),
Beer en Wolf, Witte Kraanvogel,
Witvleugel en Zwarte Leeuwerik

Vogel en Natuur reizen
Email: info@birdexpeditions.nl
Website: www.birdexpeditions.nl
Waterstraat 46-48 6573 AD Beek
Telefoon: 0620 400 003

BIRD EXPEDITIONS

22

18.000 artikelen voor een avontuurlijke vakantie

Kijk voor lezingen en tentenshows op www.bever.nl

waterdichte jassen, functionele kleding, verrekijkers, wandelschoenen, gps, rugzakken, verlichting, tenten, slaapzakken, en nog veel meer...

BEVER
ZWERFSPOORT
Outdoor Innovators

Alkmaar Kanaalkade 53 • Almere Markerkant 1303 MN • Amersfoort Kamp 53 • Amsterdam Stadhouderskade 4
Apeldoorn Stationsstraat 134 • Arnhem Utrechtsestraat 3 • Breda Wilhelminastraat 22 • Den Haag Waldorpstraat 15
Eindhoven Leenderweg 202 • Enschede Haaksbergerstraat 116 • Groningen St. Jansstraat 17 • Haarlem Zijkweg 63
Hilversum Havenstraat 16 • Leeuwarden Voorstreek 39 • Leiden Nieuwe Rijn 45 • Nijmegen Marikenstraat 2
Rotterdam Adm. de Ruytenweg 33 • Steenwijk Woldmoentherand 11 • Tilburg Koningsplein 2 • Utrecht Balijelaan 10
Stadshart Zoetermeer Het Rond 4 • Merksem (B) Bredabaan 968 WWW.BEVER.NL

Lees Limosa

Het nieuwste nummer van Limosa opent met een historische jubileumbijdrage over het eerste broedgeval van het Vuurgoudhaantje in Nederland. Fred Hustings gaat in op de ontwikkeling die volgde en schetst een beeld van het huidige broeden van de soort. Nachtzwaluwen staan centraal in een bijdrage van Hidde Bult, die bericht over het broeden van deze geheimzinnige vogels op de Brabantse Wal.

Daarnaast een uitvoerig overzicht van het voorkomen van kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1999. In de rubriek lopend onderzoek laat Ingrid Tulp van het RIVO zien op welke manier de stand van de Baars in het IJsselmeer een rol speelt in het voedselaanbod voor Zwarte Sterns.

Voor de komende nummers staan onder andere artikelen op het programma over Sperwers op de Veluwe (Arnold van der Burg), weidevogels in Friesland (Freek Nijland) en Lachsterns in Nederland (Ruud Vlek).

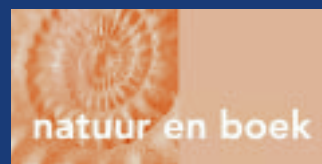
De jubileumbijdrage is gewijd aan Lachsterns in de Zuiderzee en laat nog eens goed zien hoe ornithologie in de eerste helft van de vorige eeuw soms werd bedreven: met het geweer.

Nieuwe artikelen, korte mededelingen en andere correspondentie sturen naar Kees Koffijberg, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Rijksstraatweg 178, 6573 DG, Beek-Ubbergen, e-mail: kees.koffijberg@sovon.nl.

Informatie over abonnementen: Limosa, Compagnonsweg 45-47, 8227 RH Ravenswoud, e-mail: zwablo@tref.nl.

Limosa op internet: kijk op www.nou.nu

Boekwinkel in Naturalis

bezoekers Darwinweg
postadres postbus 9517 2300 RA Leiden
telefoon 071-5687691
website www.natuurenboek.nl
e-mail natuurenboek@naturalis.nnm.nl

museum . **naturalis**
dichter
bij de
natuur

24

Werken met atlasdata: heeft verstoring door verkeer effecten op populatieniveau?

Dat broedvogels worden verstoord door wegverkeer, is al geruime tijd bekend. Onderzoek van Alterra (o.a. Reijnen et al. 1995, Journal of Applied Ecology 32: 187-202)

maakte duidelijk dat vogels langs drukke snelwegen in relatief lage dichtheden broeden en een gering broedsucces kennen. De verstoring is tot op vele honderden meters merkbaar. Het geluidsniveau rond de wegen lijkt een goede maat te zijn voor de mate waarin verstoringseffecten optreden. Zijn er ook op landelijk niveau effecten te verwachten van het almaar uitdijen de en drukker wordende wegennet? Een eerste indruk werd mogelijk gemaakt door ondersteuning van de Dienst Weg-en Waterbouwkunde van Rijkswaterstaat. Hierdoor werd SOVON in staat gesteld om gegevens van de broed-vogelatlassen in 1973-77 en 1998-2000 te vergelijken. Wanneer de veranderingen in verspreiding van broedvogels op atlasblok-niveau (veranderingskaarten) worden vergeleken met de toename van de verkeersinvloed sinds 1975, is het beeld nogal negatief. Bij ruim een kwart van

de 100 onderzochte soorten zijn de veranderingen in atlasblokken waar de verkeersinvloed sterk is toegenomen negatiever dan gemiddeld. Wanneer de gegevens in meer detail worden bekeken (onderzochte kilometerhokken) is zelfs bij ruim de helft van 69 onderzochte soorten een negatief effect vast te stellen: in kilometerhokken met een grote verkeersinvloed ontbreken deze soorten opvallend vaak. Dit wordt bevestigd door toevoeging van data uit andere SOVON-bestanden: van 125 onderzochte soorten tonen er dan 66 een negatief beeld, ongeacht om welke biotooptypen of soortgroepen het gaat (zie grafiek). Voor zover er positieve effecten vastgesteld zijn, is dit deels niet reëel; dit wordt veroorzaakt doordat niet voor alle kleine aan wegen gerelateerde landschapsveranderingen kon worden gecorrigeerd. De resultaten van het onderzoek zijn vermoedelijk ook relevant voor andere westerse landen met een dicht wegennetwerk. Gezien de buitenlandse belangstelling zal op verschillende wijze worden getracht om de resultaten beschikbaar te maken voor een (inter)nationaal publiek.

Foto: J.L. Nijendijk

Pestvogels: ze waren laat deze winter

Het leek er niet erg meer van te komen: een pestvogelinflux. Slechts een handvol was er gezien in november en december 2002. In januari werd het toch duidelijk dat er een influx op gang kwam. Gedreven door voedseltekorten in het hoge noorden, doken in ons land op steeds meer plaatsen Pestvogels op. Eerst voornamelijk in de noordelijke provincies, later ook in het midden en zuiden des lands. De meeste groepen bestonden uit enkele vogels, zelden ging het om meer dan 15 exemplaren. De grootste groep, van meer dan 80 Pestvogels bevond zich begin februari in Zeist-West. Ruw geschat zullen er zo'n 300 à 400 vogels gezien zijn. Daarmee wordt de omvangrijke influx in 1995/96, toen er landelijk naar schatting 8000 vogels bij betrokken waren, bij lange na niet gehaald.

Sovon-Nieuws jaargang 16 (2003) nr 1

Enige feiten over verkeer op hoofdwegen

In 1975 (de vorige atlasperiode) bedroeg de dichtheid aan hoofdwegen in Nederland 0,21 km per km², in 2000 was dat 0,24 km/km², dat komt neer op zo'n 3000-4000 km.

De jaarlijkse toename van de verkeersintensiteit is afhankelijk van het niveau in 1975. Op de destijds al zeer drukke wegen (>100.000 voertuigen per etmaal in 1975) bedroeg de jaarlijkse groei 5%; de verkeersintensiteit is er nu meer dan verdubbeld.

Op de destijds minder drukke wegen (10.000 voertuigen per etmaal) bedroeg de jaarlijkse groei 1%, wat in totaal resulteerde in een toename met 25%.

De toename in de door verkeer sterk beïnvloede zones is sinds 1975 zeer sterk toegenomen, van 100.000 ha naar meer dan 500.000 ha (zie kaartje).

